

Artykuły

Krzysztof Kołodziejczyk, krzysztof.kolodziejczyk@uwr.edu.pl
Uniwersytet Wrocławski, Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki

Jak to się robi w Republice Czeskiej? Trzy przykłady restauracji i turystycznego wykorzystania zabytkowych obiektów rezydencjonalnych

Słowa kluczowe: zamki, pałace, restauracja, udostępnienie, Republika Czeska

Abstrakt

Republika Czeska słynie z bogactwa zabytków architektury, wśród których znaczące miejsce zajmują zamki i pałace. Stanowią one główny przedmiot zainteresowania turystów odwiedzających ten kraj. W artykule podjęto się analizy rozwoju oferty turystycznej związanej z udostępnionymi do zwiedzania zabytkami o charakterze rezydencjonalnym zarówno w ujęciu ogólnokrajowym (w oparciu o dostępne dane statystyczne o liczbie otwartych obiektów, frekwencji zwiedzających i imprezach w nich się odbywających), jak i na przykładzie trzech konkretnych budowli: zamku w Děčínie oraz pałaców w Holešovie i Lešnej (na podstawie badań terenowych). Wskazane zabytki łączy relatywnie niedawne odrestaurowanie i otwarcie dla zwiedzających oraz zróżnicowana oferta turystyczna i społeczna. Celem pracy jest wskazanie godnych promowania i wykorzystania w innych krajach sposobów udostępniania turystom budowli zabytkowych. Warto, żeby nie sprowadzało się ono do najczęstszej w Polsce adaptacji na wysokiej klasy obiekty noclegowe i gastronomiczne. Dzięki temu możliwe będzie poszerzenie kręgu osób, które mogą doświadczyć walorów architektonicznych i historycznych zamków i pałaców.

Wprowadzenie

Zamki i pałace – należące obok budownictwa sakralnego do najliczniejszych zabytków architektury w Europie Środkowej – są od dawna przedmiotem zainteresowania turystycznego. Znaczenie zabytków architektury dla kształtowania świadomości narodowej podkreślał już w drugiej połowie XIX w. Wincenty Pol [Kruczek, Kurek, Nowacki 2003, s. 111]. Ich wartość dla rozwoju turystyki zależy od wielu czynników, wśród których najważniejsze to: stan zachowania, stan techniczny, reprezentatywność lub unikalność, dostępność komunikacyjna i zagospodarowanie turystyczne. W artykule zostaną przedstawione trzy przykłady rezydencji z Republiki Czeskiej, w których poprzez restaurację obiektu i interpretację jego dziedzictwa tworzy się nową, atrakcyjną ofertę turystyczną, a być może nawet kompleksowy produkt turystyczny. Celem pracy jest przeanalizowanie współczesnych sposobów udostępniania turystom obiektów zabytkowych (w tym przypadku o charakterze rezydencjonalnym) oraz wskazanie rozwiązań wartych promowania i wykorzystania w innych obiektach, także w Polsce. W przeciwieństwie do sytuacji z ostatnich lat w naszym kraju, gdzie większość restaurowanych zamków czy pałaców jest adaptowana na hotele (np. rezydencje w Kotlinie Jeleniogórskiej czy niedawno otwarty luksusowy hotel z ofertą spa w Goli Dzierżoniowskiej), w Republice Czeskiej z reguły tworzy się w nich różnego typu muzea, galerie czy centra kultury, udostępniając je znacznie szerszym kręgom społeczeństwa. Oferta tych miejsc jest z reguły bardzo bogata, a składa się na nią m.in. zwiedzanie odrestaurowanych wnętrz z przewodnikiem, propozycje dla dzieci,

wystawy, koncerty, wynajem sal na różne uroczystości itp. Dodatkowo często pojawiają się usługi noclegowe i gastronomiczne, jednak rzadko przyjmują dominującą rolę.

O atrakcyjności turystycznej Republiki Czeskiej w dużym – jeśli nie w przeważającym – stopniu decydują kulturowe walory krajoznawcze, a wśród nich właśnie zabytki architektury. Stanowią one najważniejszy cel podejmowania migracji turystycznych w Republice Czeskiej [Vystoupil, Šauer 2012, s. 111]. Głównym przedmiotem zainteresowania odwiedzających są zamki (i ich ruiny), pałace oraz kościoły, z których duża część jest udostępniona i specjalnie zaadaptowana na potrzeby turystów. Dotyczy to także wielu rezydencji znajdujących się w rękach prywatnych. Na liście zabytków w całym kraju znajduje się ponad 40 tys. nieruchomości [Vystoupil, Šauer 2012, s. 111], a trzeba podkreślić, że przyznanie miana zabytku jest w Republice Czeskiej obwarowane większą liczbą warunków niż np. w Polsce. U naszych południowych sąsiadów wiele przedwojennych budowli (np. kościołów, pałaców czy kamienic) w ogóle nie podlega ochronie konserwatorskiej lub zostało wpisanych do rejestru [<http://monumnet.npu.cz/monumnet.php>, 29.03.2016] dopiero w ostatnich latach. Wynika to z relatywnie niewielkich zniszczeń w czasie II wojny światowej, a w konsekwencji z ogromnej liczby wiekowych budynków, z których większość bądź jest wykorzystywana zgodnie ze swoim założonym przeznaczeniem, bądź została adaptowana do współczesnych potrzeb (w pałacach i dworach najczęściej mieszczą się ośrodki opieki nad osobami starszymi lub niepełnosprawnymi umysłowo, siedziby lokalnych władz, szkoły itp.¹).

Aby zabytek przyciągał turystów, musi być do tego odpowiednio przygotowany. Obecnie jednak nie wystarczy już samo otwarcie wnętrza dla zwiedzających. Jego dziedzictwo musi być odpowiednio przedstawione i skomentowane. W związku z tym coraz większego znaczenia nabiera interpretacja, czyli „aktywność edukacyjna, której celem jest wyjaśnianie różnych znaczeń i zależności poprzez wykorzystywanie oryginalnych obiektów (ekspонатów), bezpośrednie doświadczenie, posiłkowanie się różnymi mediami, a nie po prostu przekazywanie informacji o faktach” [Tilden 1977, za: Kruczek, Kurek, Nowacki 2003, s. 125]. Jej celem jest „pomaganie w zrozumieniu sensu miejsca” i wzbogacenie wrażeń turysty (obserwatora) z kontaktu z danym obiektem [Kruczek, Kurek, Nowacki 2003, s. 126]. Sposobów przetworzenia dziedzictwa jest bardzo wiele, czego dowodzą chociażby trzy opisywane poniżej rezydencje. Trzeba jednak zdawać sobie sprawę, że interpretacja – choć sama zwykle adaptuje historię – jest od niej ściśle zależna. Przykładowo na Dolnym Śląsku, gdzie po II wojnie światowej miała miejsce prawie całkowita wymiana ludności, niełatwo rozbudzić relacje (a przynajmniej pozytywne) między współczesnymi polskimi zwiedzającymi a dawnymi (niemieckimi) właścicielami pałaców czy ich budowniczymi. W Republice Czeskiej z podobnymi problemami stykamy się na północnym pograniczu, przed II wojną światową zamieszkanym głównie przez Niemców sudeckich, a w 1938 r. przejętych przez Rzeszę Niemiecką jako tzw. *Sudetenland*. Bieg historii powoduje jednak, że właściciele czeskich zamków i pałaców często pełnili ważne funkcje na austriackim dworze lub we władzach międzywojennej Czechosłowacji, kształtując w konsekwencji współczesny obraz kraju. Łatwiej jest więc budować różne emocje na tym dziedzictwie, choć momentami jest bardziej związane z narodowością niemiecką niż czeską.

W artykule prezentowane są wyniki obserwacji terenowych przeprowadzonych latem 2014 r. (pałace Holešov i Lešna) oraz latem 2015 r. (zamek Děčín) (ryc. 1). Autor korzystał z poszczególnych tras zwiedzania znajdujących się w ofercie obiektów, zapoznając się tym samym z organizacją ruchu turystycznego. Ponadto, przeprowadził kwerendę literatury i źródeł internetowych w zakresie historii wymienionych rezydencji oraz ich turystycznego przystosowania i wykorzystania. Niniejsza praca ma charakter analizy porównawczej, której celem jest wskazanie wzorców udostępniania zabytkowych obiektów rezydencjonalnych. Dodatkowo, bazując na dostępnych danych statystycznych, omówiono ruch turystyczny

¹ Częściej niewykorzystane pozostają świątynie, co można wiązać z ateizacją kraju.

zarówno w trzech analizowanych obiektach, jak i ogólnie w udostępnionych do zwiedzania zabytkach architektury w Republice Czeskiej, ze szczególnym uwzględnieniem zamków i pałaców.

Ryc. 1. Położenie rezydencji analizowanych w pracy:
A – zamek Děčín, B – pałac Holešov, C – pałac Lešna koło Valašského Meziříčí
Źródło: opracowanie własne.

Potencjał Republiki Czeskiej pod względem zamków i pałaców

O dużej roli zamków i pałaców wśród zabytków architektury (i walorów krajoznawczych) w Republice Czeskiej może świadczyć ich udział wśród obiektów w jakiś sposób szczególnie wyróżnionych. Zabytki kultury o wyjątkowym znaczeniu określane są mianem narodowych (czes. *národní kulturní památka*). Spośród 238 obiektów szczyjących się takim tytułem najwięcej – aż 95 – to właśnie zamki i pałace [Vystoupil, Šauer 2012, s. 111]. Dopiero na drugim miejscu uplasowały się budowle sakralne. W Republice Czeskiej znajduje się dwanaście miejsc wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO, wszystkie o charakterze kulturowym. Aż połowa wpisów dotyczy obiektów rezydencjonalnych:

1. Praga – historyczne centrum wraz z Hradczanami (największy zamek w kraju),
2. Český Krumlov – historyczne centrum wraz z drugim największym zamkiem w kraju,
3. Telč – historyczne centrum wraz z gotycko-renesansowym zamkiem,
4. Zespół pałacowy Lednice – Valtice z dwoma głównymi pałacami i całym kompleksem mniejszych pałacyków, willi i budowli ogrodowych,
5. Kroměříž – letni pałac biskupów ołomunieckich i dwa ogrody (przypałacowy i kwiatowy),
6. Litomyšl – zamek renesansowy wraz z zespołem innych budowli i ogrodem.

Z kolejnymi dwoma wpisami pałace są związane – choć nie obejmuje ich dany wpis, sąsiadują bezpośrednio z wyróżnionymi przez UNESCO zabytkami i większość turystów zwiedza zarówno obiekty wskazane na liście UNESCO, jak i położone obok rezydencje. Obiektami takimi są:

1. Žďár nad Sázavou – dawny klasztor, przebudowany na pałac, położony w pobliżu kościoła pielgrzymkowego św. Jana Nepomucena na Zelenej hoře,
2. Třebíč – zamek przy romańskiej bazylice św. Prokopa.

Charakterystyczną cechą przestrzeni turystycznej Republiki Czeskiej jest występowanie zgrupowań zamków czy pałaców na relatywnie niewielkiej przestrzeni. Z reguły w takich sytuacjach większość z nich jest udostępniona do zwiedzania, tworząc swoisty rejon turystyczny. Przykładowo w południowej części Pogórza Orlickiego (południowe przedpole

Gór Orlickich) dla turystów otwarte (i przystosowane) są zamki w Liticach nad Orlicí² i Potštejně oraz pałace w Častolovicach, Doudlebach nad Orlicí, Kostelcu nad Orlicí, Potštejně i Rychnovie nad Kněžnou (wszystkie pałace stanowią własność prywatną). Natomiast w północnej części tego regionu można zwiedzić pałace w Náchodzie, Nowym Mieście nad Metují i Opočnie (pierwszy i ostatni to obiekty państwowe, drugi – prywatny). Ponadto, w okolicy położone są jeszcze liczne ruiny zamków i niedostępne do zwiedzania, prywatne pałace (m.in. Kvasíny i Skalka) [Hrubý i in. 1990]. Przykładem kolejnego takiego zgrupowania jest region Kroměřížsko wraz z podnóżem Beskidów (część określana jako Hostýnské vrchy), gdzie oprócz wpisanego na Listę UNESCO pałacu w Kroměříżu znajdują się: zamki w Bystřicach pod Hostýnem i Malenovicach koło Zlína, ruiny zamku Lukov, dwór w Rymicach oraz pałace w Chropyně, Holešovie, Lešnej u Valašského Meziříčí (te dwa opisane niżej), Lešnej u Zlína (część ogrodu zoologicznego), Napajedli i Valašským Meziříčí (aż dwie rezydencje – Žerotínów i Kinskich). Wszystkie te obiekty są udostępnione do zwiedzania (w renesansowo-barokowym pałacu Žerotínów w centrum Valašskiego Meziříčí trwają obecnie prace adaptacyjne, ale w należącym do zespołu barokowym spichlerzu działa już centrum informacji i galeria sztuki). Podobnych zgrupowań można wskazać w Republice Czeskiej wiele.

W ostatnich latach wyraźnie wzrasta liczba zamków i pałaców udostępnionych do zwiedzania (tab. 1). Zwiedzanie zdecydowanej większości z nich jest płatne, choć zdarzają się też zabytki dostępne – przynajmniej częściowo – bezpłatnie (te ostatnie są z reguły utrzymywane przez władze lokalne; często niepobieranie opłat za wstęp wynika z zasad korzystania z funduszy europejskich). Ten wzrost – zauważalny już od początku lat 90. XX w. – jest wynikiem prowadzonych prac restauratorskich, zarówno przez instytucje państwowe, jak i prywatnych właścicieli, oraz zmiany funkcji niektórych obiektów. Część zamków i pałaców jeszcze na przełomie XX i XXI w. pozostawała bezużyteczna lub służyła jako magazyny, a obecnie nadaje się im nowe funkcje, najczęściej kulturalne. Spośród trzech głównych form własności obiektów zabytkowych – własność państwowa, społeczna i prywatna – jedynie w ostatniej grupie odnotowano niewielki spadek liczby nieruchomości udostępnionych do zwiedzania, który można zapewne powiązać z kryzysem gospodarczym w Europie. Liczba zwiedzających zabytki Republiki Czeskiej także wykazuje ogólną tendencję wzrostową (tab. 1), ale przyrost jest tu wolniejszy niż w przypadku liczby obiektów i zdarzają się lata, w których odnotowano spadek względem poprzedniego roku (np. w 2010 r.). Największy wzrost liczby odwiedzających miał miejsce w latach 2011 i 2014 [Kultura České Republiky v číslech... 2015, s. 4]. Wyraźny spadek frekwencji zauważalny jest jednak tylko w obiektach prywatnych – w ciągu ostatnich pięciu lat zmniejszyła się o około 60%. Szczególnie dramatyczny był 2013 r., kiedy liczba zwiedzających tę grupę zabytków spadła o ponad połowę. Sytuację tę można tylko częściowo wytłumaczyć zmniejszeniem się liczby udostępnionych obiektów.

Frekwencja w zamkach i pałacach zależy od kilku czynników, zwłaszcza sytuacji ekonomicznej potencjalnych odwiedzających, ale też od nasilenia promocji turystyki kulturowej w Republice Czeskiej (w tym zagranicą) czy liczby imprez kulturalnych odbywających się w zabytkach, a ta w ostatnim czasie nieznacznie spada (zwłaszcza w obiektach w zarządzie państwowym), choć liczba ich uczestników wydaje się utrzymywać na podobnym poziomie (tab. 1). Wartości odnoszące się do tych dwóch zjawisk wykazują w ostatnich latach bardzo dużą zmienność, stąd trudno tu wskazywać jakieś jednoznaczne tendencje. Pod względem imprez kulturalnych wyraźny rozwój zauważalny jest tylko w zabytkach będących własnością organizacji społecznych – dotyczy on zarówno liczby wydarzeń, jak i ich uczestników. Wzrost liczby odwiedzających zabytki w Republice

² Na początku sezonu letniego 2015 r. obsunęła się jedna ze ścian zamku, co wymusiło jego tymczasowe zamknięcie dla ruchu turystycznego. Planuje się go ponownie udostępnić w kwietniu 2016 r.

Czeskiej jest wynikiem przede wszystkim udostępniania nowych obiektów³ oraz kolejnych, odrestaurowanych pomieszczeń w zabytkach już wcześniej otwartych dla zwiedzających, a także wydłużania sezonu turystycznego (większość zamków i pałaców jest otwartych tylko w okresie letnim, jednak ostatnio coraz częściej udostępnia się je także zimą). Przygotowuje się nowe trasy zwiedzania, nie jest to jednak efekt podziału tych dotychczasowych, ale właśnie wyremontowania i/lub udostępnienia nowych pomieszczeń. Obecnie w prawie każdym zamku czy pałacu oferowane są przynajmniej dwie trasy, obejmujące np. komnaty reprezentacyjne i – osobno – pokoje prywatne. W niektórych rezydencjach turyści mogą wybierać spośród więcej niż pięciu możliwości. Bardzo popularne jest zwiedzanie nocne oraz trasy przeznaczone dla dzieci (bajkowe lub ze straszidłami).

Tab. 1. Zamki, ruiny zamków, pałace, kościoły, klasztory i inne obiekty zabytkowe odpłatnie udostępnione do zwiedzania w Republice Czeskiej w latach 2000-2014^{a)}

Liczba	Lata						Zmiana		
	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2014/ 2000	2014/ 2010	2014/ 2013
Obiektów w tym:	197	269	284	295	297	308	1,56	1,08	1,04
<i>obiektów w zarządzie państwowym^{b)}</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	177	190	193	204	-	1,15	1,06
<i>obiektów w zarządzie społecznym^{c)}</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	45	46	48	51	-	1,13	1,06
<i>obiektów prywatnych</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	62	59	56	53	-	0,85	0,95
Zwiedzających (w tys.) w tym:	9 110	11 797	11 325	11 608	10 673	11 992	1,32	1,06	1,12
<i>w obiektach w zarządzie państwowym^{b)}</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	6 710	7 048	7 447	8 387	-	1,25	1,13
<i>w obiektach w zarządzie społecznym^{c)}</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	1 892	1 973	2 105	2 518	-	1,33	1,20
<i>w obiektach prywatnych</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	2 723	2 587	1 121	1 086	-	0,40	0,97
Zwiedzających ogółem na 1000 mieszkańców	889	1 153	1 077	1 106	1 015	1 139	1,28	1,06	1,12
Zwiedzających na jeden zabytek w tym:	46 243	43 855	39 876	39 350	35 937	38 934	0,84	0,98	1,08
<i>w obiektach w zarządzie państwowym^{b)}</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	37 908	37 096	38 586	41 114	-	1,08	1,07
<i>w obiektach w zarządzie społecznym^{c)}</i>	<i>b.d.</i>	<i>b.d.</i>	42 042	42 894	43 856	49 382	-	1,17	1,13

³ Konsekwencją tego jest jednak systematyczny spadek liczby odwiedzających przypadających statystycznie na jeden zabytek (tab. 1), odwrócony dopiero w 2014 r. dla ogółu zabytków oraz obiektów prywatnych, zaś w 2013 r. – dla tych w zarządzie państwowym. Jedynie w przypadku nieruchomości będących własnością społeczną odnotowywany jest stały wzrost liczby odwiedzających przypadających na jeden zabytek.

Liczba	Lata						Zmiana		
	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2014/ 2000	2014/ 2010	2014/ 2013
w obiektach prywatnych	b.d.	b.d.	43 921	43 845	20 022	20 489	-	0,47	1,02
Imprez kulturalnych w tym:	11 101	21 457	13 864	13 388	14 042	12 905	1,16	0,93	0,92
w obiektach w zarządzie państwowym ^{b)}	b.d.	b.d.	12 145	11 701	12 611	11 351	-	0,93	0,90
w obiektach w zarządzie społecznym ^{c)}	b.d.	b.d.	639	561	685	747	-	1,17	1,09
w obiektach prywatnych	b.d.	b.d.	1 080	1 126	746	807	-	0,75	1,08
Uczestników imprez kulturalnych (w tys.) w tym:	b.d.	b.d.	3 749	4 217	3 906	4 015	-	1,07	1,03
w obiektach w zarządzie państwowym ^{b)}	b.d.	b.d.	2 909	2 985	3 076	3 124	-	1,07	1,02
w obiektach w zarządzie społecznym ^{c)}	b.d.	b.d.	218	310	354	387	-	1,78	1,09
w obiektach prywatnych	b.d.	b.d.	622	921	476	506	-	0,81	1,06

Uwagi:

a) Dane nie uwzględniają obiektów zabytkowych, które są własnością muzeów lub galerii sztuki – dla tych podmiotów prowadzi się odrębną statystykę. Niestety, zestawienia dotyczące muzeów i galerii nie różnicują instytucji zajmujących obiekty zabytkowe i niezabytkowe, stąd nie można ich wykorzystać na potrzeby niniejszej pracy. Wiadomo tylko, że w 2014 r. spośród 509 muzeów i galerii sztuki zdecydowana większość zasiedlała obiekty zabytkowe. Wykorzystywały one łącznie aż 788 budynków objętych ochroną konserwatorską (niektóre muzea zarządzają kilkoma obiektami). Trudno też ustalić, jaka część z nich to zamki i pałace. Jeśli dany zabytek jest częściowo udostępniony do zwiedzania z przewodnikiem (trasa po wnętrzach), a częściowo stanowi siedzibę muzeum lub galerii, dane zestawia się dla wszystkich sposobów wykorzystania osobno.

b) Obiekty będące własnością Ministerstwa Kultury Republiki Czeskiej i innych urzędów centralnych, a także własnością władz regionalnych (*krajów, okresów, obci*, miast; por. przypis 4). W 2014 r. 122 zabytki były zarządzane przez *Národní památkový ústav*, finansowany przez Ministerstwo Kultury, 4 – przez inne organy centralne, a 78 – przez władze lokalne.

c) Obiekty będące własnością stowarzyszeń i innych organizacji pozarządowych oraz kościołów. W 2014 r. 16 zabytków było własnością stowarzyszeń i innych organizacji pozarządowych, a 35 – kościołów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Kultura České Republiky v číslech... 2015, s. 2; Statistics on culture 2014 2015, s. 51-55; Základní statistické údaje o kultuře... 2015, s. 7, 27-33.*

Tab. 2. Liczba odpłatnie udostępnionych zamków, ruin zamków, pałaców, kościołów, klasztorów i innych obiektów zabytkowych oraz liczba osób je zwiedzających w poszczególnych *krajach* (województwach) Republiki Czeskiej w 2014 r.

Kraj (województwo)	Liczba obiektów				Liczba zwiedzających			
	obiekty w zarządzie państwowym	obiekty w zarządzie społecznym	obiekty prywatne	razem	obiekty w zarządzie państwowym	obiekty w zarządzie społecznym	obiekty prywatne	razem
<i>Hlavní město Praha</i>	10	7	1	18	2 624 804	745 832	4 008	3 374 664
<i>Středočeský kraj</i>	25	15	10	50	1 008 614	1 062 335	282 107	2 353 056
<i>Jihočeský kraj</i>	18	5	13	36	1 097 512	51 872	129 148	1 278 523
<i>Jihomoravský kraj</i>	23	3	x	26	815 709	262 198	x	1 077 907
<i>Královéhradecký kraj</i>	11	2	9	22	275 217	32 525	348 908	656 650
<i>Liberecký kraj</i>	12	2	x	14	509 112	11 288	x	520 400
<i>Plzeňský kraj</i>	17	4	x	21	330 263	61 569	x	391 832
<i>Ústecký kraj</i>	34	x	x	34	362 880	x	x	362 880
<i>Zlínský kraj</i>	10	x	x	10	337 223	x	x	337 223
<i>Moravskoslezský kraj</i>	10	1	1	12	121 469	60 675	138 964	321 108
<i>Kraj Vysočina</i>	12	5	x	17	253 804	39 740	x	293 544
<i>Pardubický kraj</i>	8	0	4	12	276 165	0	16 542	292 707
<i>Olomoucký kraj</i>	9	2	x	11	263 371	1 851	x	238 222
<i>Karlovarský kraj</i>	5	x	3	8	111 018	x	9 792	150 758

Uwagi:

x – brak dokładnych statystyk w momencie opracowywania danych przez organy statystyczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Základní statistické údaje o kultuře... 2015, s. 34-36.*

Zauważalne są dość duże dysproporcje w liczbie obiektów zabytkowych i osób je zwiedzających w poszczególnych częściach Republiki Czeskiej (tab. 2). W 2014 r. pod względem pierwszej charakterystyki wyraźnie dominował *Středočeský kraj*⁴ (obejmujący otoczenie Pragi), gdzie znajdowało się 50 udostępnionych do zwiedzania zabytków, z czego tylko połowa w zarządzie państwowym (aż 10 obiektów prywatnych). Na drugim miejscu znalazł się *Jihočeský kraj* (południe Czech) z 36 otwartymi dla turystów budynkami. Także w tym przypadku państwo było właścicielem tylko połowy z nich, zaś wśród reszty dominowały obiekty prywatne. Niedużo mniej zabytków o znaczeniu turystycznym (34) położonych było w *Ústeckim kraju* (północny zachód Czech), który graniczy z Niemcami. Biorąc pod uwagę wszystkie województwa, najwięcej tego typu atrakcji w zarządzie społecznym znajdowało się w *Středočeskim kraju* (15), zaś prywatnych – w *Jihočeskim kraju* (13) i także w *Středočeskim kraju* (10). W nieco inny sposób rozkładała się liczba zwiedzających. Pod tym względem największą rolę odgrywała Praga (wydzielana jako osobna jednostka administracyjna o znaczeniu odpowiadającym województwu) –

⁴ *Kraj* to odpowiednik polskiego województwa. Republika Czeska dzieli się na 13 *krajův* (czes. *kraj*), a dodatkowo wyróżnia się główne miasto Pragę. *Kraje* zawierają w sobie *okresy*, a te z kolei dzielą się na niewielkie (mniejsze niż polskie gminy) jednostki określane jako *obec*.

umiarkowaną liczbę zabytków (18) w 2014 r. odwiedziło tam prawie 3,4 mln osób. Jest to wynik znacznej popularności miasta wśród turystów zagranicznych, którzy koncentrują swoje zainteresowania na stolicy, a znacznie rzadziej odwiedzają inne regiony kraju. Dopiero na drugim miejscu uplasował się najbogatszy w udostępnione obiekty zabytkowe *Středočeský kraj* – niecałe 2,4 mln zwiedzających. Na trzecim miejscu znalazł się *Jihočeský kraj* z prawie 1,8 mln osób, a na czwartym – *Jihomoravský kraj* (południe Moraw), gdzie 26 obiektów odwiedziło nieco ponad 1,0 mln osób. Pomimo dużej liczby zabytków *Ústecký kraj* cechował się relatywnie małą frekwencją (prawie 363 tys. osób). Zarówno pod względem liczby obiektów, jak i liczby zwiedzających, na ostatnim miejscu znalazł się *Karlovarský kraj* (zachód Czech), co może dziwić, biorąc pod uwagę tradycje uzdrowiskowe regionu i znaczny ruch turystyczny (także zagraniczny) z tym związany. Warto też odnotować, że w 2014 r. w *Středočeskim kraju* więcej osób zwiedziło obiekty w zarządzie społecznym niż w państwowym, zaś w krajach *Královéhradeckim* (północno-wschodnie Czechy) i *Moravskoslezskim* (wschód Moraw i Śląska) najbardziej frekwentowane były zabytki w rękach prywatnych. Rozkład frekwencji w zabytkach architektury w poszczególnych częściach Republiki Czeskiej jest dość stały, czego dowodzi porównanie danych z poprzednich lat. Przykładowo w 2005 r. (tab. 3) zestaw i kolejność siedmiu województw o najliczniej odwiedzanych zabytkach były identyczne jak w 2014 r. Najmniej osób zwiedzających zabytki odnotowano wtedy w *Moravskoslezskim kraju*, który obecnie (2014 r.) wspiął się na 10. miejsce w rankingu.

Tab. 3. Liczba zwiedzających odpłatnie udostępnione zamki, ruiny zamków, pałace, kościoły, klasztory i inne obiekty zabytkowe w poszczególnych *krajach* (województwach) Republiki Czeskiej w 2005 r.

<i>Kraj (województwo)</i>	<i>Liczba zwiedzających</i>	<i>Kraj (województwo)</i>	<i>Liczba zwiedzających</i>
<i>Hlavní město Praha</i>	4 140 512	<i>Zlínský kraj</i>	405 822
<i>Středočeský kraj</i>	1 836 442	<i>Ústecký kraj</i>	298 538
<i>Jihočeský kraj</i>	1 250 850	<i>Karlovarský kraj</i>	292 628
<i>Jihomoravský kraj</i>	794 557	<i>Kraj Vysočina</i>	276 064
<i>Královéhradecký kraj</i>	664 877	<i>Olomoucký kraj</i>	262 257
<i>Liberecký kraj</i>	598 957	<i>Pardubický kraj</i>	248 498
<i>Plzeňský kraj</i>	542 256	<i>Moravskoslezský kraj</i>	184 492

Źródło: Ullmannová 2007, s. 21.

Wyrazem znaczenia zamków i pałaców w rozwoju turystyki w Republice Czeskiej są liczby odwiedzających największe atrakcje turystyczne w kraju. Wśród dwunastu najliczniej odwiedzanych zabytków w 2014 r. aż osiem to zamki i pałace, łącznie z obiektami znajdującymi się na pierwszym i trzecim miejscu (tab. 4). Bezkonkurencyjny jest w tym względzie Zamek Praski, który zwiedza ponad dwa razy więcej osób niż znajdujący się na drugiej pozycji Ratusz Staromiejski, także położony w Pradze. Kolejność najliczniej frekwentowanych obiektów jest dość trwała, o czym świadczą dane z 2013 i 2008 r. (tab. 4, 5, 6). Z większych zmian można odnotować awans pałacu Loučeň, który tylko przez rok (od 2013 do 2014 r.) zwiększył liczbę zwiedzających o ponad 50%. Nieznaczny spadek miał z kolei miejsce w zamku Karlštejn. W 2008 r. spośród dwunastu najbardziej popularnych atrakcji turystycznych dokładnie połowa była zamkiem lub pałacem (tab. 5). Można więc przyjąć, że dominacja tych dwóch typów zabytków w ostatnich latach tylko się umacnia. Najliczniej frekwentowane zamki i pałace rozmieszczone są w całym kraju, choć można zauważyć pewną przewagę części zachodniej (Czech) nad wschodnią (Morawami i Śląskiem), nawet umacniającą się w ostatnich latach.

Tab. 4. Najliczniej odwiedzane zabytki (udostępniane odpłatnie) w Republice Czeskiej w 2013 i 2014 r.

Zabytek	Okres (powiat)	Liczba zwiedzających wraz z miejscem w rankingu			
		2014 r.		2013 r.	
<i>Zamek Praski</i>	<i>Praha 1</i>	(1)	1 618 983	(1)	1 492 917
Ratusz Staromiejski w Pradze	Praha 1	(2)	739 793	(2)	b.d.
<i>Pałac Lednice</i>	<i>Břeclav</i>	(3)	378 094	(3)	330 474
<i>Kompleks zamkowy Český Krumlov</i>	<i>Český Krumlov</i>	(4)	367 629	(4)	321 605
Ossuarium Sedlec w Kutnej Horze	Kutná Hora	(5)	339 926	(6)	311 384
<i>Pałac Hluboká nad Vltavou</i>	<i>České Budějovice</i>	(6)	263 519	(7)	260 199
<i>Pałac i arboretum Průhonice</i>	<i>Praha – západ</i>	(7)	242 500	(9)	190 000
Katedra św. Piotra i Pawła w Brnie	Brno	(8)	230 000	(5)	315 500
<i>Zamek Karlštejn</i>	<i>Beroun</i>	(9)	210 684	(8)	228 265
Synagoga Staronowa w Pradze	Praha 1	(10)	208 573	(10)	171 230
<i>Pałac Loučeň</i>	<i>Nymburk</i>	(11)	168 677	(14)	103 008
<i>Pałac Konopiště</i>	<i>Benešov</i>	(12)	162 607	(11)	132 345

Uwagi: kursywą wyróżniono zamki i pałace.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Kultura České Republiky v číslech... 2015, s. 5; Základní statistické údaje o kultuře... 2015, s. 40.*

Tab. 5. Ranking najliczniej odwiedzanych atrakcji turystycznych (udostępnianych odpłatnie) w Republice Czeskiej w 2008 r.

Atrakcja turystyczna	Położenie	Liczba zwiedzających
<i>Zamek Praski</i>	<i>Praga</i>	1 372 408
Ratusz Staromiejski	Praga	456 002
<i>Kompleks zamkowy Český Krumlov</i>	<i>Český Krumlov</i>	338 305
<i>Pałac Lednice</i>	<i>Lednice</i>	331 013
Wieża widokowa Petřín	Praga	307 595
Kościół św. Mikołaja	Praga	298 982
Ossuarium Sedlec	Kutná Hora	269 248
<i>Pałac Hluboká nad Vltavou</i>	<i>Hluboká nad Vltavou</i>	255 016
<i>Zamek Karlštejn</i>	<i>Karlštejn</i>	254 173
<i>Pałac i arboretum Průhonice</i>	<i>Průhonice</i>	250 000
Kościół św. Barbary	Kutná Hora	220 000
Gabinet luster	Praga	211 342

Uwagi: kursywą wyróżniono zamki i pałace.

Źródło: *Vystoupil, Šauer 2012, s.112, zmodyfikowane.*

Rozwój oferty turystycznej zamków i pałaców w Republice Czeskiej jest możliwy dzięki znacznym nakładom finansowym na remont i utrzymanie zabytków architektury. W 2010 r. nakłady na dziedzictwo kulturowe wyniosły 22 909 363 000 korun czeskich (Kč), z czego [*The Results of the Account of the Culture... 2012, s. 4*]:

- 16 290 339 000 Kč pochodziło z sektora publicznego⁵, w tym 4 709 475 000 Kč to udział władz centralnych, zaś 11 580 864 000 Kč – władz lokalnych,
- 6 319 234 000 Kč pochodziło z sektora prywatnego, w tym 3 813 000 000 Kč to wydatki gospodarstw domowych, 2 210 867 000 Kč to wydatki przedsiębiorstw, zaś 295 367 000 Kč to wydatki stowarzyszeń i innych organizacji pozarządowych,
- 299 790 000 Kč pochodziło z innych źródeł, z czego większość – 251 542 000 Kč – stanowiły europejskie fundusze strukturalne.

Trzeba jednak podkreślić, że powyższe kwoty przeznaczone były nie tylko na utrzymanie zabytków architektury (w tym zamków i pałaców), ale także muzeów i galerii sztuki (przy czym większość z nich też mieści się w obiektach zabytkowych), bibliotek i archiwów. W ostatnich latach zauważalny jest wzrost udziału funduszy europejskich.

Tab.6. Ranking najliczniej odwiedzanych zamków i pałaców w Republice Czeskiej w 2008 r.

Zabytek	Okres (powiat)	Liczba zwiedzających
Zamek Praski	Praha 1	1 372 408
Kompleks zamkowy Český Krumlov	Český Krumlov	338 305
Pałac Lednice	Břeclav	331 013
Pałac Hluboká nad Vltavou	České Budějovice	255 016
Zamek Karlštejn	Beroun	254 173
Pałac i arboretum Průhonice	Praha – západ	250 000
Pałac Dětenice	Jičín	152 590
Pałac Konopiště	Benešov	150 141
Pałac arcybiskupi i ogrody w Kroměříżu	Kroměříž	149 587
Zamek w Ostrawie	Ostrava	132 709
Pałac Sychrov	Liberec	131 923
Zamek Český Šternberk	Benešov	128 870
Zamek Pernštejn	Žďár nad Sázavou	128 535

Źródło: *Vystoupil, Šauer 2012, s.112, zmodyfikowane.*

Ważnym źródłem funduszy na utrzymanie zamków i pałaców są też wpływy z biletów (tab. 7). Ich rozkład w poszczególnych województwach jest silnie powiązany z liczbą zwiedzających. Największe wpływy w 2014 r. zanotowały kolejno zabytki w Pradze, *Středočeskim kraju* i *Jihočeskim kraju*, czyli w tych województwach, gdzie liczby zwiedzających były najwyższe. Z kolei najmniejsze fundusze z biletów uzyskał *Karlovarský kraj*, w którym też było najmniej odwiedzających zabytki. We wszystkich analizowanych jednostkach administracyjnych największe wpływy dotyczyły obiektów państwowych, choć w *Královéhradeckim kraju* przychody w tej grupie zabytków były tylko nieznacznie wyższe niż w obiektach prywatnych (to na tym terenie znajduje się wspomniane wyżej zgrupowanie prywatnych rezydencji na Pogórzu Orlickim). Duże wpływy uzyskały atrakcje zarządzane społecznie w Pradze i *Středočeskim kraju*. Ciekawych informacji dostarcza prześledzenie średnich wpływów przypadających na jednego zwiedzającego. Odzwierciedla się tu rola turystów zagranicznych oraz – co jest częściowo z tym powiązane – położenie. Poza Pragą i jej otoczeniem (*Středočeský kraj*) wyższe średnie wpływy były uzyskiwane w województwach zachodnich, położonych bliżej Niemiec, skąd pochodzi wielu turystów kulturowych (*Jihočeský kraj*, *Liberecký kraj*, *Karlovarský kraj*). Wyjątkiem jest tu jednak

⁵ Na utrzymanie dziedzictwa kulturowego w 2010 r. przeznaczane było 37,2% ogółu nakładów na kulturę pochodzących z sektora publicznego [*The Results of the Account of the Culture...* 2012, s. 4].

Ústecký kraj z najniższymi przychodami na jednego zwiedzającego. W większości województw najwyższe wartości tego wskaźnika odnotowywano w obiektach w zarządzie państwowym, jedynie w *Královéhradeckim* i *Moravskoslezskim kraju* były to zabytki w zarządzie społecznym.

Tab. 7. Wpływy z biletów wstępu do zamków, ruin zamków, pałaców, kościołów, klasztorów i innych obiektów zabytkowych w poszczególnych *krajach* (województwach) Republiki Czeskiej w 2014 r.

Kraj (województwo)	Wpływy z biletów (w tys. koron czeskich)				Średnie wpływy w przeliczeniu na jednego zwiedzającego (w koronach czeskich)		
	obiekty w zarządzie państwowym	obiekty w zarządzie społecznym	obiekty prywatne	razem	obiekty w zarządzie państwowym	obiekty w zarządzie społecznym	obiekty prywatne
<i>Hlavní město Praha</i>	411 251,6	73 880,0	87,0	485 218,6	156,67	99,05	21,70
<i>Středočeský kraj</i>	83 724,7	58 797,2	19 723,3	162 245,2	83,00	55,34	69,91
<i>Jihočeský kraj</i>	103 358,2	3 373,3	7 390,6	114 122,1	94,17	65,03	57,22
<i>Jihomoravský kraj</i>	54 269,3	1 723,5	x	55 992,8	66,53	6,57	x
<i>Liberecký kraj</i>	31 958,1	125,0	x	32 083,1	62,77	11,07	x
<i>Královéhradecký kraj</i>	13 415,0	1 939,0	12 515,6	27 869,6	48,74	59,61	36,15
<i>Zlínský kraj</i>	21 858,5	x	x	21 858,5	64,81	x	x
<i>Plzeňský kraj</i>	18 169,4	1 548,6	x	19 718,0	55,01	25,15	x
<i>Olomoucký kraj</i>	17 051,1	82,9	x	17 134,0	64,74	44,78	x
<i>Pardubický kraj</i>	15 020,5	0,0	870,2	15 890,7	54,38	0,00	52,60
<i>Ústecký kraj</i>	13 823,5	x	x	13 823,5	38,11	x	x
<i>Kraj Vysočina</i>	11 611,3	1 092,0	x	12 703,3	45,74	27,47	x
<i>Moravskoslezský kraj</i>	6 066,7	3 121,0	2 127,0	11 314,7	49,94	51,43	15,30
<i>Karlovarský kraj</i>	7 865,8	x	626,5	8 492,3	70,85	x	63,98

Uwagi:

x – brak dokładnych statystyk w momencie opracowywania danych przez organy statystyczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Základní statistické údaje o kultuře... 2015*, s. 34-36.

Zamek Děčín

Děčín położony jest w północno-zachodnich Czechach, na obu brzegach Łaby, zaledwie 10 km od miejsca, gdzie rzeka opuszcza terytorium Republiki Czeskiej, wpływając na obszar Niemiec. Zapewne z tego powodu określany jest mianem bramy północnych Czech. Choć jest najniżej usytuowanym miastem w kraju (135 m n.p.m.; najniższym punktem Republiki Czeskiej jest nieodległe Hřensko, gdzie Łaba przekracza granicę państwową), stanowi centralny punkt regionu turystycznego Czeska Szwajcaria (czes. *České Švýcarsko*), którego główną atrakcją są śmiało krajobrazy uformowane w piaskowcach. Obszar ten wymieniany

jest przez J. Vystoupila i M. Šauera [2012, s. 106, 110] oraz R. Faracika [2008, s. 100] wśród najważniejszych walorów przyrodniczych kraju. Znajduje się tu największa skalna brama Europy – Pravčická brána, zaś przełomowa dolina Łaby poniżej Děčína określana jest jako największy kanion kontynentu. Przedmiotem zainteresowania turystów są też różnej wielkości skalne miasta (m.in. Tiské stěny i Jetřichovické stěny) oraz najwyższa kulminacja regionu – Děčínský Sněžník (723 m n.p.m.) z wieżą widokową [Českosaské Švýcarsko... 2015]. Podczas gdy Czeska Szwajcaria jest typowym przykładem regionu opartego na rozwoju turystyki aktywnej i przyrodniczej, Děčín stanowi przedmiot zainteresowania turystów kulturowych, zwłaszcza po niedawnym udostępnieniu tutejszego barokowo-klasycystycznego zamku, górującego nad historyczną częścią miasta prawobrzeżnego.

Historia obiektu

Zamek děčínski został założony na skalnym ostrogu nad ujściem rzeki Ploučnice do Łaby (ryc. 2). W pobliżu znajdowała się pierwsza osada w okolicy, której ślady odkryto podczas badań archeologicznych prowadzonych w latach 70. i 80. XX w. na tzw. Mariánskiej Łące (czes. *Mariánská louka*). Pierwotna budowla obronna w Děčínie wzniesiona była z drewna. Powstała zapewne pod koniec X w. w celu ochrony tzw. děčínskiej prowincji, wzmiankowanej w 993 r. Pierwsze pewne informacje o zamku pochodzą jednak dopiero z 1128 r. W XIII w. drewniana budowla została zastąpiona murowanym zamkiem królewskim, który koło 1305 r. w niejasnych okolicznościach przeszedł we władanie rodu Vartenberków. Nieznany jest wygląd zamku średniowiecznego, wiadomo jednak, że składał się z dwóch niezależnych części (dolnej – przedniej i górnej – tylnej) i taka dyspozycja przetrwała aż do końca XVIII w., nawet pomimo zdobycia i spalenia zamku w 1444 r. Choć sam układ warowni nie był zasadniczo zmieniany, podlegała ona kilku przebudowom, w związku z czym do dziś zachowało się niewiele gotyckich elementów. Największe zmiany miały miejsce w drugiej połowie XVI w., kiedy zamek był w rękach saskiego rodu rycerskiego z Bünau. Dolny zamek został wtedy przekształcony w renesansowy pałac [www.zamekdecin.cz/web_cz/?p=clanky/historie-zamku-&obr=6, 6.11.2015].

Obecny wygląd zamku jest dziełem hrabiowskiego rodu Thun-Hohenstein, który władał děčínskimi państwem w latach 1628-1932. Thunowie pochodzili z południowego Tyrolu, jednak z sukcesem wypracowali sobie miejsce wśród najważniejszych szlacheckich rodów monarchii habsburskiej. Przeprowadzili oni dwie zasadnicze przebudowy zamku. Pierwsza, w stylu barokowym, przypadła na ostatnie 30 lat XVII w., a jej inicjatorem był Maksymilian Thun-Hohenstein (1638-1701), cesarski posłaniec i dyplomata, komorzy i tajny radca. Jej celem było uczynienie z zamku reprezentacyjnego obiektu, który wskazywałby na bogactwo i znaczenie rodu. W tym czasie powstał monumentalny podjazd (tzw. *Dlouhá jízda*), który do dziś doprowadza do górnej bramy i kompletnie przebudowanego skrzydła wschodniego (wejściowego). Równoległe do tej głównej drogi dojazdowej założono po stronie północnej ogród ozdobny (dziś róžany), zaś po południowej – ujeżdżalnię i stajnie. U podnóża wzgórz z inicjatywy Maksymiliana wzniesiono jeszcze kościół pałacowy pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, który został poświęcony przez jego brata, arcybiskupa Salzburga, Jana Arnošta. Do dziś nieznany pozostaje projektant odpowiedzialny za przeprowadzenie tych zmian i zbudowanie poszczególnych obiektów. Druga i ostatnia przebudowa miała miejsce w latach 1786-1803. W tym przypadku znany autor projektu – był nim děčínski architekt Jan Waclaw Kosch (1718-1798). Dokonano wtedy ujednoczenia formy zamku, składającego się dotychczas z szeregu obiektów różniących się wysokością, rozkładem, a często też stylem. Usunięto elementy gotyckie i renesansowe, połączono poszczególne budynki, wyrównano ich wysokość i przykryto jednolitymi dachami, nadając całości charakter barokowo-klasycystyczny. Nastąpiło ostateczne odejście od średniowiecznej dyspozycji założenia. Wtedy też od strony rzeki powstała wieża zegarowa, stanowiąca nową

dominantę zamku, wznoszącą się ponad wyrównaną linię dachów [www.zamekdecin.cz/web_cz/?p=clanky/historie-zamku-&obr=6, 6.11.2015].

Ryc. 2. Widok od zachodu na posadowiony na skale zamek w Děčínie. Na pierwszym planie ujście rzeki Ploučnice do Łaby, w tle prawobrzeżna część miasta i kilka wzniesień Czeskiej Szwajcarii

Źródło: fot. Krzysztof Kołodziejczyk, 2015.

W 1932 r. sytuacja finansowa Thunów na tyle się pogorszyła, że zmuszeni byli sprzedać zamek. Ówczesne ogólnie nienajlepsze warunki gospodarcze spowodowały, że jedynym chętnym było państwo czechosłowackie, które utworzyło w dawnej rezydencji koszary wojskowe. Od momentu zajęcia terenów przygranicznych Czechosłowacji przez Rzeszę były one wykorzystywane przez żołnierzy niemieckich, po 1945 r. – znów czechosłowackich, zaś w latach 1968-1991 – sowieckich [www.zamekdecin.cz/web_cz/?p=clanky/historie-zamku-&obr=6, 6.11.2015]. Okres ten doprowadził do poważnego zniszczenia budowli. Już Thunowie wywieźli z niej większość wyposażenia i elementów wystroju do swojego zameczku w leżącej 8 km na zachód wsi Jilové (zabrano wszystko, co można było przetransportować). Wojsko – nawet czechosłowackie – o obiekt raczej nie dbało, a ostateczna dewastacja miała miejsce w czasie obecności żołnierzy sowieckich (np. urządzenie kuchni w jednym z reprezentacyjnych pomieszczeń pierwszego piętra). Wieloletnie funkcjonowanie koszar obcych wojsk odcisnęło też swoje piętno na części miasta leżącej u podnóża zamkowego wzgórza, głównie po jego południowej stronie. Przez wiele lat była ona dość zaniedbana, a nawet niezagospodarowana. A trzeba podkreślić, że chodzi tu o otoczenie ścisłego centrum z rynkiem (obecnie nám. T. G. Masaryka) i kościołem parafialnym. Zapuszczono park i ogrody, które pełniły co najwyżej funkcje użytkowe. W 1991 r. po odejściu wojsk sowieckich właścicielem zniszczonej rezydencji zostało miasto Děčín [www.zamekdecin.cz/web_cz/?p=clanky/historie-zamku-&obr=6, 6.11.2015], które uznało, że ją odrestauruje z przeznaczeniem na cele muzealne i centrum kulturalne. Obecnie zespół zamkowy należy do najliczniej odwiedzanych atrakcji turystycznych *Ústeckiego kraju*.

Restauracja obiektu

Restauracja zamku Děčín trwa nieprzerwanie od 1991 r. do dziś z wykorzystaniem różnych źródeł finansowania (np. w latach 2012-2014 funduszy Unii Europejskiej w ramach współpracy transgranicznej z saskim pałacem Weesenstein). Obecnie wyremontowany jest już cały główny pałac, którego wnętrza w większości znalazły swoje przeznaczenie. W części zachodniej na dwóch kondygnacjach (parter i pierwsze piętro skrzydła zachodniego

oraz fragmentarycznie północnego i południowego) zrekonstruowano historyczne wnętrza (ryc. 3), skrzydło wschodnie zajmuje filia muzeum regionalnego i kawiarnia, resztę skrzydła północnego – archiwum państwowe i kaplica, zaś południowego – restauracja, biblioteka i sale do wynajęcia. Zachowało się niewiele oryginalnego wyposażenia (np. balustrada i lampy na reprezentacyjnej klatce schodowej skrzydła zachodniego), większość mebli i bibelotów pochodzi bądź z innych czeskich rezydencji, bądź jest współczesną rekonstrukcją. W sumie tylko kilkanaście elementów wywodzi się z zamku děčíńskiego. Niektóre przetrwały dzięki przeniesieniu do zameczku Jílové, m.in. ogromny obraz na płótnie przedstawiający drzewo genealogiczne rodu Thun-Hohenstein, który na skutek zwinięcia w 1932 r. i niewłaściwego przechowywania został znacznie uszkodzony i dopiero kilku lat temu zakończyła się jego restauracja (temu tematowi poświęcona jest wystawa w jednej z sal skrzydła zachodniego). Większość komnat poza wyposażeniem ruchomym nie posiada znaczących zdobień, np. bogatych sztukaterii. Do wyjątków należy duże pomieszczenie na osi skrzydła zachodniego, pełniące dawniej funkcję letniej jadalni, z zachowanymi oryginalnymi sztukateriami i malowidłami. Zwraca też uwagę pracownia ostatniego właściciela w północnym skrzydle z drewnianymi regałami bibliotecznymi i znajdująca się poniżej, w przyziemiu, kaplica z kilkoma barokowymi rzeźbami, a także duża sala balowa w południowo-zachodnim rogu zamku (teraz pełniąca głównie rolę sali ślubów, ale też będąca częścią trasy zwiedzania).

Obecnie prace restauratorskie przeniosły się do zamkowych ogrodów i parku. W latach 2014-2015 przeprowadzono rewitalizację głównego (wewnętrzznego) dziedzińca. Zerwano asfaltową nawierzchnię, która pochodziła z czasów wojsk sowieckich, wykonano odwodnienie (odprowadzenie wód opadowych) i izolację budynków, a następnie przygotowano nową nawierzchnię szutrową, wpisującą się w zabytkowy charakter miejsca, i kwatery roślinne. Projekt nawiązuje do wyglądu dziedzińca w XIX w. Prace zakończono w połowie sierpnia 2015 r. (ryc. 4), a uroczystego otwarcia dokonano 30 sierpnia podczas *Święta wina i miodu*. W poprzednich latach miała miejsce rekonstrukcja ogrodów tarasowych na południowym stoku zamkowego wzgórza (ryc. 5), zaś obecnie nadal trwa restauracja

niektórych ze zlokalizowanych tam obiektów wraz z ich otoczeniem. Na przykład od 2012 r. przebiega remont Pawilonu Herbacianego (inaczej Chińskiego), finansowany z dotacji przekazywanych przez władze *Ústeckiego kraju* i sponsorów. Prace zostały rozłożone na kilka etapów – w 2015 r. objęły tylną ścianę budowli i pierwszy etap restauracji fresków Zachariasza Jana Zimmera z 1737 r.

Ryc. 3. Odrestaurowane wejście do reprezentacyjnej zachodniej części zamku w Děčín – miejsce rozpoczęcia dwóch tras po wnętrzach rezydencji

Źródło: fot. Krzysztof Kołodziejczyk, 2015.

[www.zamekdecin.cz/web_cz/?p=clanky/novy-klenot-zamku&obr=1, 6.11.2015]. Rewitalizowane jest także otoczenie niedawno odremontowanego spichlerza dworskiego (ryc. 5), przez które przechodzi się do południowej części parku ze stawem (*Zámecký rybník*). Wprowadzone zostanie tu dużo zieleni, a na tarasie powyżej spichlerza powstanie ozdobna winnica, co nawiązuje do historycznych zdjęć z początku XX w. (winnice istnieją już na wyższych tarasach, bliżej reprezentacyjnego podjazdu na wzgórze zamkowe).

Ryc. 4. Wewnętrzny dziedziniec zamku w Děčínie w końcowej fazie rewitalizacji
Źródło: fot. Krzysztof Kolodziejczyk, 2015.

Ryc. 5. Ogólny widok tarasowych ogrodów po południowej stronie wzgórza zamkowego w Děčínie. Po lewej znajduje się dom ogrodnika, pośrodku – kopuła kościoła pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, zaś po prawej – niedawno odremontowany spichlerz dworski
Źródło: fot. Krzysztof Kolodziejczyk, 2015.

W restaurację, udostępnianie i promocję zamku od 2000 r. włączyło się stowarzyszenie *Iniciativa pro děčínský zámek* (IDZ). Zorganizowało ono w początkowej fazie obsługę przewodnicką Ogrodu Różanego i zamku oraz przygotowało wiele publikacji. Obecnie, w związku z dużym ruchem turystycznym, obsługą turystów w zamku zajmuje się odrębna komórka władz miasta, zaś członkowie stowarzyszenia opiekują się Ogrodem Różanym. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w sposobie sprzedaży biletów – wejściówki do ogrodu jako jedyne nie są sprzedawane w centralnej kasie przy bramie górnej.

Walory architektoniczne i historyczne obiektu

Zamek Děčín należy do jednych z największych założeń świeckich w Republice Czeskiej. Jest to obecnie barokowo-klasycystyczna budowla założona wokół wewnętrznego dziedzińca, posiadająca nieregularny plan zbliżony do prostokąta. Patrząc od strony dziedzińca, obiekt wydaje się dwukondygnacyjny. Trzeba jednak pamiętać, że jest położony na wzgórzu, stąd od strony miasta widoczne jest więcej kondygnacji (piwnic), które z reguły pełniły funkcje gospodarcze. Ich liczba zależy od ukształtowania skały, na której posadowiono budowlę (niektóre pomieszczenia są wykute w skale). Poniżej poziomu dziedzińca znajduje się przykładowo barokowa stajnia. Dominantą zachodniej części budynku jest wieża górująca nad doliną Łaby. Zamek właściwy poprzedzony jest suchą fosą, przez którą przerzucono drewniany most (stanowiący główny wjazd), a następnie zewnętrznym dziedzińcem i utrzymanymi w jednolitym, klasycystycznym stylu zabudowaniami administracyjnymi i gospodarczymi.

Zamek jest jednak tylko centralną częścią rozległego założenia, które objęło zarówno szczytowe partie skalnego wzniesienia, jak i jego stoki i podnóże. Składają się na nie:

- reprezentacyjny podjazd Dlouhá jízda, ujęty w wysokie mury i zamknięty na obu krańcach ozdobnymi bramami: Dolną i Górną (dodatkowo istnieje Krzyżowa Brama doprowadzająca z boku, od strony kościoła),
- barokowy Ogród Różany z lat 70. XVII w. (pierwotny ogród kwiatowy) i 1881 r. (założenie rosarium), zamknięty z jednej strony glorieta z widokiem na miasto i okolice (ryc. 6) oraz zespołem rzeźb od lokalnej rodziny rzeźbiarskiej Kitzinger, a z drugiej – salą terrena – sklepionym pomieszczeniem z zachowanymi freskami z 1678 r., otwartym arkadami ku ogrodowi, które służyło urządzaniu przyjęć i odpoczynkowi,
- kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego z kaplicą Matki Boskiej Śnieżnej; świątynia połączona jest z glorieta w Ogrodzie Różanym zadaszonym przejściem,
- dawny Szpital Dwunastu Apostołów w pobliżu Bramy Dolnej,
- tarasowe ogrody południowe z XIX w. (ryc. 5), schodzące ku parkowi w stylu angielskim i Mariańskiej Łące; na tarasach lub u ich podnóża znajduje się m.in. herbaciarnia (Pawilon Herbacyany lub Chiński) i dom ogrodnika,
- zabudowania gospodarcze, w tym spichlerz dworski,
- dom rodzinny prof. Mirosława Tyrša⁶ z tablicą pamiątkową,
- podwieszona kładka nad rzeką Ploučnice,
- historyczny wodowskaz na skale, na której posadowiony jest zamek, a także pobliski tunel wydrążony w tej skale.

⁶ Prof. Mirosław Tyrš (1832-1884) – krytyk i historyk sztuki, choć miał niemieckie pochodzenie (jego rodzice mówili tylko po niemiecku), stał się przedstawicielem czeskiego odrodzenia narodowego, w 1862 r. był jednym z członków-założycieli stowarzyszenia *Sokol Pražský*, pierwszej organizacji wychowania fizycznego w Czechach [https://cs.wikipedia.org/wiki/Miroslav_Tyr%C5%A1, 20.11.2015].

Ryc. 6. Widoki z gloriety w Ogrodzie Różanym: A. w kierunku zachodnim na kolejne poziomy Ogrodu Różanego, *salę terrena*, Bramę Górną kończącą reprezentacyjny podjazd do zamku, czyli tzw. *Dlouhą jízdu*, część zabudowań administracyjnych oraz wschodnie skrzydło zamku (w tle restauracja z wieżą widokową na Pasterskiej Ścianie), B. w kierunku wschodnim na *Dlouhą jízdu* z Bramą Dolną i kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, do którego wiedzie zadaszone przejście z gloriety
 Źródło: fot. Krzysztof Kolodziejczyk, 2015.

Wielu przedstawicieli rodu Thun-Hohenstein pełniło ważne funkcje państwowe i kościelne, zapisując się w historii Europy Środkowej. Leopold Lew Thun-Hohenstein (1811-1888) był ministrem religii i szkolnictwa Austro-Węgier, natomiast Franciszek Thun-Hohenstein (1847-1916) dwukrotnie (w latach 1889-1896 i 1911-1915) pełnił funkcję gubernatora Czech, sprawował też kilka funkcji na Węgrzech, zaś w latach 1898-1899 był ministrem spraw wewnętrznych i premierem Austrii. Za swoje zasługi został w 1911 r. wyniesiony do stanu książęcego, który mógł dziedziczyć pierworodny syn. W XIX w. zamek stał się więc znaczącym miejscem życia politycznego, ale też kulturalnego. Gościło w nim wiele znaczących postaci tamtych czasów. W 1854 r. odbył się tu dyplomatyczny kongres władców Austro-Węgier (Franciszek Józef I), Prus (Fryderyk Wilhelm IV) i Saksonii (Fryderyk August II). Często bywał tu arcyksiążę Franciszek Ferdynand d'Este, bratanek Franciszka Józefa I i następcą austriackiego tronu, który zginął w zamachu w Sarajewie 28.06.1915 r. Był on spokrewniony z děčínskimi Thunami. Osierocone dzieci Franciszka Ferdynanda – Maks, Ernest i Zofia – wychowywały się na zamku, pod opieką ich ciotki Marii Chotkovej, wżenionej w ród Thunów. Z innych osób odwiedzających zamek warto wymienić Józefa Dobrovskiego, Franciszka Palackiego czy związaną z malarstwem rodzinę Mánesów. Najznamienitszym gościem, szczególnie ważnym dla turystów w Polsce, był Fryderyk Chopin, który przebywał tu we wrześniu 1835 r. W Děčínie skomponował i po raz pierwszy wykonał walczyk *As-dur*, op. 34, zwany děčínskimi, poświęcony Józefinie Thun [www.zamekdecin.cz/web_cz/?p=clanky/historie-zamku-&obr=6, 6.11.2015].

piętrze, w których planuje się pełne przywrócenie dawnego wyglądu (np. kaplica), oraz elewacje zewnętrzne.

Ryc. 8. Dziedziniec pałacu w Holešovie po zakończonej rewitalizacji – z nową nawierzchnią, sprawną fontanną i odrestaurowanymi elewacjami
Źródło: fot. Krzysztof Kolodziejczyk, 2014.

Prace restauracyjne w ogrodzie przylegającym do pałacu rozpoczęły się dużo wcześniej, wkrótce po dewastacji, która miała miejsce niedługo po II wojnie światowej. Studia historyczne przeprowadził już w latach 1956-1960 O. Kuča, projekt odnowy wykonał w 1962 r. D. Riedl, zaś same prace pod kierunkiem Z. Horsáka trwały od 1964 do 1974 r. [Otruba, Ptáček, Švorc 2007, s. 45]. Z racji ograniczeń finansowych i słabej dostępności materiałów nie udało się wtedy w pełni przywrócić ogrodowi pierwotnej, barokowej formy z okresu jego świetności. Od tego czasu nie prowadzono tu większych prac poza podstawowym zakresem utrzymania zieleni i dzieł wodnych – ogród pełnił rolę zwykłego parku miejskiego, z czym wiąże się np. zbudowanie w jego wschodniej części kompleksu basenów rekreacyjnych. Obecnie zachowany jest plan ogrodu, ale całe założenie jest znacznie uproszczone i nie do końca właściwie utrzymane. Planuje się kompleksową restaurację ogrodu do stanu pierwotnego, ale zapewne dopiero po zakończeniu prac w pałacu.

Walory architektoniczne i historyczne obiektu

Pałac w Holešovie jest budowlą wolnostojącą, dwupiętrową, czteroskrzydłową, dwutraktową, założoną na planie kwadratu z wewnętrznym dziedzińcem, nakrytą mansardowym dachem. W narożach znajdują się sześcioboczne wieże wyższe od zasadniczej części budowli o jedno piętro (ryc. 7). Pałac otacza głęboka, obecnie sucha fosa, nad którą w osi budowli przerzucono dwa mosty (jeden prowadzi na dziedziniec zewnętrzny, drugi, drewniany – do ogrodu). Fasady dzielone są pionowo oddanymi w tynku pilastrami i poziomo – gzymsami. Holešovski pałac stanowi przykład bogatej wiejskiej siedziby feudalnej, mającej swe korzenie w średniowieczu, ale znacznie przekształconej w drugiej połowie XVII w. pod wpływem idei wczesnego baroku. Ze względu na rozległość kompozycji, czystość

zachowanej formy architektonicznej, oryginalną dyspozycję oraz częściowo przetrwały wystrój wnętrz zaliczany jest do najważniejszych reprezentantów wczesnobarokowej architektury rezydencjonalnej w Republice Czeskiej. Otaczający go park uznawany jest z kolei za jeden z najlepszych na Morawach przykładów zapożyczenia zasad tworzenia formalnych ogrodów w stylu francuskim [www.zamekholesov.cz/o-zamku/historie, 6.11.2015], co powoduje, że całe założenie określane jest czasem mianem hanáckiego Wersalu (czes. *Hanácké Versailles*) [Otruba, Ptáček, Švorc 2007, s. 45].

Ryc. 9. Sztukaterie i malowidła o tematyce mitologicznej na sklepieniu *sali terrena* w holešovskim pałacu

Źródło: fot. Krzysztof Kołodziejczyk, 2014.

Kubatura pałacu to 88 248 m³. Pomieszczenia w piwnicy i komnaty na parterze są sklepione kolebkowo, natomiast na wyższych kondygnacjach sklepienia są dość zróżnicowane (kolebkowe, beczkowe, zwierciadlane). Na parterze w skrzydle ogrodowym (północno-wschodnim) znajduje się *sala terrena* (ryc. 9), położona nieco niżej niż inne pomieszczenia i dziedziniec, z wyjściem do ogrodu i przejazdu (oba obecnie nieużytkowane). Wyróżnia się sklepieniem z bogatą dekoracją sztukatorską z polami wypełnionymi malowanymi scenami z mitologii greckiej i rzymskiej (głównie w oparciu o dzieła Owidiusza). Część z bogiń i muz ma twarze upodobnione do niektórych przedstawicieli rodu Rottalów. Komunikację między piętrami zapewniają dwie klatki schodowe: reprezentacyjna w zachodnim narożu pałacu i przeznaczona dla służby, położona po przeciwnej stronie. W północno-zachodnim skrzydle znajduje się Wielka Sala (sala balowa) o wysokości dwóch kondygnacji (pierwsze i drugie piętro), zajmująca jego całą szerokość (ryc. 10). Rytm wnętrzu nadają międzyokienne pilastry z płaskorzeźbionymi popiersiami. Pozostałe komnaty pierwszego i drugiego piętra z reguły posiadają sklepienia zdobione sztukateriami i malowidłami o tematyce mitologicznej (m.in. nawiązania do *Iliady* Homera), zwykle z XVIII w. [www.zamekholesov.cz/o-zamku/historie, 6.11.2015], choć wiele z nich (zwłaszcza na najwyższej kondygnacji) jest dość zniszczonych. Na pierwszym piętrze

w skrzydle południowo-wschodnim zachowała się także kaplica z resztkami malowideł i stare kafelki w niektórych pomieszczeniach (np. przy dawnych toaletkach).

Ryc. 10. Wielka Sala zajmująca całą szerokość i dwie kondygnacje północno-zachodniego skrzydła pałacu w Holešovie

Źródło: fot. Krzysztof Kolodziejczyk, 2014.

Do pałacu od strony północno-wschodniej przylega rozległy ogród w stylu francuskim o powierzchni 62 ha, porównywany do Wersalu ze względu na zbiorniki wodne i kanały zaprojektowane w formie trójzębu Neptuna skierowanego w stronę rezydencji¹³ (ryc. 11, 12). Całe założenie parkowe, uznawane za jedno z najcenniejszych na Morawach, powstawało etapami od połowy XVII w. Pierwotna, późnorenesansowa koncepcja Filiberta Luccheseo z około 1650 r., typowa dla architektury włoskiej [Otruba, Ptáček, Švorc 2007, s. 45], nie zawierała jeszcze dzieł wodnych w obecnej formie. Pojawiły się one dopiero w późniejszym projekcie z pierwszej połowy XVIII w. zamówionym przez Franciszka Antoniego z Rottalu, a wzorowanym na pracach francuskiego architekta André Le Nôtre¹⁴. Sieć kanałów, wodospady, baseny zdobione kamiennymi rzezbami, inne posągi rozstawione wśród zieleni czyniły z niego najpiękniejszy ogród na Morawach. Niestety, późniejsze zaniedbania (np. przycinane żywopłoty zastąpiono w większości trawnikami), a zwłaszcza dewastacja na początku drugiej połowy XX w., zaburzyły częściowo założenie i doprowadziły do znacznych zniszczeń. Wcześniej, bezpośredniemu otoczeniu pałacu zaczęto nadawać bardziej romantyczne cechy. Przednia część ogrodu po restauracji w drugiej połowie XX w. wróciła w przybliżeniu do swojej dawnej formy (wykorzystano zachowane plany, choć wprowadzono wiele uproszczeń), ale bardziej odległe fragmenty mają dziś formę zwykłego parku w stylu angielskim. Przetrwowało jednak ogólne rozplanowanie z kanałami, a całość sprawia wrażenie jednorodnego pod względem krajobrazu i stylu. Atrakcyjne są osie widokowe, dzięki którym z kilku miejsc można podziwiać dość dużą bryłę pałacu, silnie

¹³ Trójzáb, forma typowa dla barokowych ogrodów, ma 980 m długości, a zalana powierzchnia to 16 500 m². Przypuszcza się, że orientacja dzieł wodnych nawiązuje do układu pałacu i kościoła parafialnego [www.zamekholesov.cz/o-zamku/zahrada, 6.11.2015]. Główny kanał zaczyna się kaskadą we wschodniej części założenia i prowadzi wprost na północno-wschodnią fasadę pałacu, przed którą (w odległości 100 m) kończy się w przybliżeniu kwadratowym basenem (ryc. 11). Dwa ramiona, otaczające prostokątne partery, są dłuższe, dochodząc prawie pod sam pałac.

¹⁴ André Le Nôtre (1613-1700) – francuski architekt, twórca stylu ogrodowego szczytowego okresu rozwoju baroku i początku klasycyzmu, ważniejsze realizacje: Wersal, Vaux-le-Vicomte, Fontainebleau [Otruba, Ptáček, Švorc 2007, s. 45; *Popularna encyklopedia A-Z* 1997, s. 491].

kontrastującą z zielenią. Po przeciwnej stronie główną oś założenia – odpowiadającą środkowemu kanałowi – zamyka dominanta góry Hostýn (734 m n.p.m.) z potężnym, barokowym kościołem pielgrzymkowym pw. Wniebowzięcia NMP na szczycie.

Ryc. 11. Basen stanowiący zakończenie głównego kanału w holešovskim ogrodzie francuskim przed północno-wschodnią fasadą pałacu

Źródło: fot. Krzysztof Kolodziejczyk, 2014.

Na terenie parku poza akwenami, alejami i szpalerami strzyżonych drzew oraz kilkoma kwaterami kwiatowymi znajduje się – w części południowej – niewielki ogród różany z pomnikiem z 1959 r. urodzonego nieopodal kompozytora Franciszka Xawerego Richtera (autorem marmurowego popiersia jest Jan Habarta), w części północnej – sad, zaś w części wschodniej – wspomniany wyżej współczesny otwarty basen rekreacyjny. Zachowane wazy z reliefami w formie maszkaronów i z motywami roślinnymi stanowią tylko niewielką część dawnej kolekcji rzeźb, z których najważniejsze stały wzdłuż fosy. Rozstawione są one w układzie geometrycznym na pokrytych trawą kwaterach i przy ścieżkach. Z szeregu budowli parkowych jedyną przetrwałą do dziś jest niewielkie obserwatorium astronomiczne przy ogrodzie różanym – przebudowane w 1959 r. z poligonalnego pawilonu ogrodowego pochodzącego z połowy XVIII w. (obserwatorium funkcjonowało do 1987 r., obecnie znów działa po rekonstrukcji z początku XXI w.) [www.zamekholesov.cz/o-zamku/hvezdarna, 6.11.2015]. W parku zinwentaryzowano 2300 ozdobnych i 1000 użytkowych drzew, głównie rodzimych, takich gatunków jak: kasztanowiec biały (tworzący główną aleję), klon srebrzysty (w części romantycznej), *paulownia tomentosa*, platan klonolistny, dąb czerwony, dąb szypułkowy *fastigiata*, lipa drobnolistna, lipa szerokolistna i lipa srebrzysta [Otruba, Ptáček, Švorc 2007, s. 45]. Szczególnie cenny jest czerwony buk koło wschodniego naroża pałacu, uznany za pomnik przyrody. Założenie w kierunku wschodnim stopniowo przechodzi w las (dawniej zagroda dla zwierzyny płowej) o powierzchni 10 ha [www.zamekholesov.cz/o-zamku/zahrada, 6.11.2015], który ciągnie się aż do wsi Dobrotice. Kilka przecinek o gwiazdzistym układzie dzieli go na mniejsze części.

Ryc. 12. Skrzyżowanie głównego kanału z jego ramionami w środkowej części ogrodu pałacowego w Holešovie

Źródło: fot. Krzysztof Kolodziejczyk, 2014.

Godny uwagi jest też kompleks przedpałacowy z zabudowaniami gospodarczymi, w tym udostępnioną do zwiedzania kuźnią, oraz kościołem św. Anny wraz z dawnym klasztorem trynitarским. Zemanova kuźnia (czes. *Zemanova kovárna*) na Holajce (dzielnica służebna przylegająca do pałacu od północy) powstała już za czasów Rottalów w celu obsługi dworu. Obecna nazwa budynku pochodzi od rodziny Zemanów, która posiadała go od 1847 do 1953 r. W warsztacie zachowało się całe oryginalne wyposażenie z paleniskiem, miechem, kowadłami, szczypcami, imadłami i znakami produkcyjnymi. Pod paleniskiem rozpoczyna się podziemne przejście, które powstało w wiekach średnich, by zapewnić kowalowi możliwość ucieczki [Machálek 2014]. Wspomniany kościół św. Anny to jednonawowa budowla barokowa z czworoboczną wieżą górującą nad fasadą skierowaną na zachód. Obecna forma tej wielokrotnie przebudowywanej świątyni pochodzi z lat 1963-1971, kiedy miała miejsce kompleksowa restauracja zainicjowana przez ojca Franciszka Aleksa. Wszystkie ołtarze, w tym ołtarz główny poświęcony patronce, wykonane są z cegły. Cenne są oryginalne, dębowe ławy z symbolami cechowymi. Kościół wraz z klasztorem i zabudowaniami gospodarczymi pałacu otacza półokręgiem plac przed pałacem (od strony zachodniej), nazwany dziś imieniem F. X. Richtera.

Hrabia Jan z Rottalu, któremu pałac w największym stopniu zawdzięcza swój obecny wygląd, był jednym z najbogatszych i najbardziej wpływowych feudałów na Morawach. Posiadał m.in. tytuł cesarskiego tajnego radcy trybunału morawskiego (od 1650 r.), najwyższego sędziego ziemskiego na Morawach, sędziego biskupiego, członka (i przewodniczącego) trybunału królewskiego oraz morawskiego hetmana ziemskiego. Zapisał się dość negatywnie w historii stłumieniem rebelii Wołochów oraz stosowaniem bardzo surowych zasad (a nawet wyzysku) względem poddanych. Był jednak uznawany za sprawnego gospodarza. W 1655 r., by częściej doglądać konsolidacji majątku, zrezygnował w większości funkcji. Bogactwo i wysoka pozycja społeczna pozwoliły mu na utrzymywanie bliskich kontaktów z dworem w Wiedniu oraz ze światem artystycznym, którego kilku wybitnych przedstawicieli pracowało w Holešovie przy budowie nowego pałacu. Hrabia Franciszek Antoni z Rottalu był z kolei nie tylko miłośnikiem sztuki, ale też dobroczyńcą. Wyremontował lub wznosił kościoły: na górze Hostýn (już wówczas cel licznych pielgrzymek), w Bystřicach pod Hostýnem i Mysločovicach, założył w Holešově klasztor trynitarzy i przebudował dla nich wspomniany wyżej kościół św. Anny. Do kościoła parafialnego w Holešovie dobudował w 1748 r. Czarną Kaplicę (czes. *Černá kaple*), będącą

w praktyce rodzinnym grobowcem Rottalów, a potem także Wrbnów. W pałacu często urządzano koncerty i przedstawienia teatralne. Jeden z późniejszych właścicieli, Eugeniusz z Wrbna, pełnił funkcje głównego cesarskiego komorzego i intendenta wiedeńskiej opery dworskiej. Jako miłośnik muzyki i teatru przywrócił i rozwinął wiele tradycji w holešovskiej rezydencji [www.zamekholesov.cz/o-zamku/historie, 6.11.2015]. Z pałacem związany jest też – choć już nie jako właściciel – Franciszek Xawery Richter (1709-1789), zapewne najbardziej znany mieszkaniec Holešova. Ten kompozytor doby baroku założył słynną szkołę muzyczną w Mannheim [www.zamekholesov.cz/o-zamku/zahrada, 6.11.2015]. Kilkukrotnie grywał w pałacowych wnętrzach.

Interpretacja i wykorzystanie turystyczne

Pałac obecnie pozostaje w zarządzie miejskiego ośrodka kultury i jest wykorzystywany na kilka sposobów. Tradycyjnie oferowane jest zwiedzanie wnętrza, przy czym nie jest to najważniejsza oferta. Komnaty są zwykle odrestaurowane, ale w przeważającej większości niewyposażone, co czym informuje się zarówno w materiałach promujących pałac, jak i przed zakupem biletów wstępu. Niewątpliwym walorem są sztuki na sklepieniach prawie wszystkich dawniej reprezentacyjnych pomieszczeń lub inne zdobienia, które dopiero zostaną poddane restauracji (np. w kaplicy). Docelowo planuje się wyposażenie wnętrza drugiego piętra meblami historycznymi (sprowadzonymi z innych rezydencji w Republice Czeskiej, a także rekonstrukcjami) i przygotowanie tam trasy zwiedzania prezentującej historię obiektu. Obecnie turyści są prowadzeni do *sali terrena* (ryc. 9), Wielkiej Sali (balowej; ryc. 10), wybranych pomieszczeń reprezentacyjnego pierwszego piętra (obecnie m.in. kawiarnia), dawnej kaplicy oraz klubu w średniowiecznych piwnicach (odsłonięte pierwotne mury). Zwiedzanie z przewodnikiem, którym z reguły jest główny zarządca pałacu, określany mianem kasztelana, odbywa się trzy razy dziennie z wyjątkiem poniedziałków. Orowadzanie standardowo realizowane jest tylko w języku czeskim, ale dostępne są teksty w językach obcych. Na pierwszym piętrze pałacu, w większości dawnych reprezentacyjnych komnat, swoje miejsce znalazła galeria sztuki, w której każdorocznie przygotowywane są dwie lub trzy czasowe wystawy prac najważniejszych czeskich artystów. Dotychczas byli to m.in. Józef Uprka¹⁵ i Alfons Mucha¹⁶. We wspomnianym klubie (*New Drive Club*), wyposażonym w profesjonalny sprzęt nagłośnieniowy, odbywają się koncerty muzyki współczesnej i inne imprezy kulturalne, zaś Wielka Sala jest miejscem urządzania bali i koncertów muzyki dawnej, zwłaszcza barokowej. Na parterze, w kilku pomieszczeniach we wschodnim rogu założenia, znajduje się restauracja oferująca dania kuchni międzynarodowej. W okresie letnim na dziedzińcu szykowany jest ogródek konsumpcyjny wraz z niewielkim placem zabaw dla dzieci. Wybrane wnętrza pałacu można też wynajmować na różne okazje, w tym na uroczystości weselne (*sala terrena* służy jako sala ślubów).

Do pałacowych pomieszczeń obok bramy wjazdowej przeniesiono miejskie centrum informacji turystycznej, które wcześniej mieściło się przy rynku. W ten sposób punkt rozrządowy turystów wyraźnie przesunął się ku kompleksowi rezydencjonalnemu, a jednocześnie bliżej kościoła św. Anny i Zemanovej kuźni. Za wadę tego rozwiązania można uznać usunięcie punktu z rynku, gdzie z reguły rozpoczyna się zwiedzanie każdego miasta¹⁷,

¹⁵ Józef Uprka, też w zapisie Józef Úprka (1861-1940) – morawski malarz i grafik, przedstawiciel romantycznego historyzmu i secesji, w swojej twórczości interesował się szczególnie folklorem południowych Moraw [https://cs.wikipedia.org/wiki/Jo%C5%BEa_Uprka, 6.11.2015].

¹⁶ Alfons Maria Mucha (1860-1939) – czeski grafik i malarz okresu secesji; autor dekoracyjnych plakatów (m.in. dla Sary Bernhardt), projektów witraży, scenografii, ale też monumentalnego cyklu obrazów *Epopeja słowiańska*, który do niedawna był eksponowany na zamku w Morawskim Krumlovie, zaś ostatnio został przeniesiony do Pragi; zajmował się też projektowaniem wnętrza i wzornictwem przemysłowym [Zwolińska, Malicki 1990, s. 228; *Popularna encyklopedia A-Z* 1997, s. 589].

¹⁷ W przypadku Holešova o kierunkach przemieszczania się turystów w dużym stopniu decyduje lokalizacja dworców: kolejowego i autobusowego. Oba położone są obok siebie w zachodniej części miasta, w związku

a w konsekwencji większą odległość od kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP, gdzie dochodzą przewodnicy, by pokazać turystom Czarną Kaplicę. W związku z tym dodatkową drogę muszą pokonać też zainteresowani jej obejrzeniem turyści, gdyż chęć wizyty trzeba zgłosić w punkcie informacyjnym. W sezonie jednak przewodnicy z reguły oczekują bezpośrednio w świątyni. Ponadto, od maja do września w soboty, niedziele i święta zarówno kościół pw. Wniebowzięcia NMP, jak i kościół św. Anny, są udostępniane za darmo przez parafię w ramach prowadzonej już od kilku lat akcji „Otwarte bramy – udostępnienie ważnych zabytków sakralnych w województwie zlińskim” (czes. *Otevřené brány – zpřístupnění významných sakrálních památek ve Zlínském kraji*) [*Otevřené brány...* 2013, s. 10].

Pałac w Holešovie – ze względu na różne pełnione funkcje – otwarty jest przez cały rok, przy czym w okresie zimowym w ograniczonym zakresie. Od późnej wiosny do wczesnej jesieni jest dostępny codziennie z wyjątkiem poniedziałków, poza tym zwykle tylko w weekendy. Godziny otwarcia zależą do rodzaju działalności – galeria czynna jest w regularnych godzinach, zaś klub muzyczny działa najczęściej wieczorami. Ogród pałacowy dostępny jest przez cały rok, ale na noc jest zamykany. Istnieje możliwość zwiedzenia planetarium i oglądania z niego nocnego nieba. W okresie letnim jest ono czynne regularnie późnymi wieczorami w weekendy, zaś w innych terminach i poza sezonem jest udostępniane na zamówienie. Na wschodnim krańcu parku znajduje się wspomniany już odkryty basen z częścią sportową (dużym basenem) i dziecięcą. Istnieje możliwość rejsu wynajętą łodzią po parkowych kanałach. Pałac – dzięki zamontowaniu windy na etapie prac restauratorskich – jest dostępny dla osób niepełnosprawnych, choć zdarzają się progi wysokości kilku centymetrów, w związku z czym niezbędna może być pomoc opiekuna. Ze względu na gruntowe nawierzchnie nieco utrudnione może być zwiedzanie parku pałacowego przez turystów poruszających się na wózkach inwalidzkich. W niektórych miejscach zamontowano specjalne rampy.

By zachęcić do zwiedzenia także innych zabytków Holešova, do oferty wprowadzono bilety łączone. Wizytę w pałacu (zwiedzanie wewnątrz z przewodnikiem) można powiązać z poznaniem wspomnianej kuźni i/lub Synagogi Szacha (czes. *Šachova synagoga*), wyróżniającej się w skali kraju ze względu na styl i czas powstania (jedna z najstarszych i najlepiej zachowanych w Republice Czeskiej). Ta renesansowa budowla z bogatymi zdobieniami wnętrza o motywach roślinnych, owocowych i zwierzęcych została wzniesiona krótko po 1560 r. na miejscu drewnianej i reprezentuje tzw. styl polski [*Turistický průvodce...* 2013, s. 46]. Jej nazwa pochodzi od rabina Sabbataja ben Meir ha-Kohena, zwanego Szachem. Była wykorzystywana zgodnie z przeznaczeniem do lat 20. XX w. (potem okazjonalnie jeszcze w latach 30. przez Żydów przybywających z Polski), zaś po II wojnie światowej zamieniono ją w muzeum poświęcone historii Żydów na Morawach. Na osoby zainteresowane kulturą żydowską czeka też kirkut z ponad 1500 nagrobkami, w tym z grobem Sabbataja ben Meir ha-Kohena, do którego pielgrzymują Żydzi z całego świata¹⁸. Organizowany jest również „Tydzień kultury żydowskiej”, podczas którego odbywają się wystawy, prelekcje, koncerty muzyki żydowskiej i projekcje filmów [*Turistický průvodce...* 2013, s. 46], a wybrane restauracje oferują dania kuchni żydowskiej. Zemanova kuźnia od 2012 r. funkcjonuje jako muzeum kowalstwa [Machálek 2014], przy czym na piętrze budynku udostępniono miejsca noclegowe. W Holešovie wytyczono miejski szlak zabytków

z czym turyści, udając się do centrum, najpierw trafiają na rynek, a dopiero później do zespołu pałacowo-parkowego. Trzeba jednak dodać, że ważny (często obsługiwany) przystanek autobusowy znajduje się też bezpośrednio przy pałacu.

¹⁸ Sabbataj ben Meir ha-Kohen (1621-1662) jest uznawany za jednego przywódców ideowych wschodnioeuropejskiego chasydyzmu. Działał m.in. w Tykocinie, Lublinie, Krakowie (gdzie w 1646 r. opublikował swoją najważniejszą pracę), Pradze oraz Strážnicach na Morawach. Ostatecznie został rabinem w Holešovie [<http://knihovna.holesov.info/osobnosti-holesova/m-/meir-ha-kohen-sabbataj-ben>, 16.11.2015].

(czes. *Městský památkový okruh*) o długości 2 km¹⁹. Jako punkt początkowy wskazywany jest parking przed pałacem [*Kroměřížsko...* 2014, s. 31]. Trasa łączy wszystkie zabytki miasta: Synagogę Szacha, cmentarz żydowski, Zemanową kuźnię, kościół św. Anny, pałac i park pałacowy, park Smetanovy sady, kaplicę św. Krzyża oraz rynek z kościołem pw. Wniebowzięcia NMP i kolumną maryjną.

Niestety, źródła statystyczne nie podają dokładnych danych dotyczących liczby osób odwiedzających pałac w Holešovie. Dostępne są tylko informacje odnośnie tutejszego muzeum (tab. 9), które obejmuje zarówno galerię sztuki w pałacu (oraz zwiedzanie pałacowych wnętrz), jak i Synagogę Szacha oraz muzeum kowalstwa w Zemanovej kuźni (wszystkie te obiekty są zarządzane przez miejski ośrodek kultury). Trudno więc oszacować liczbę zwiedzających samą rezydencją, tym bardziej, że podawane wartości są bardzo zróżnicowane. Trzeba też pamiętać, że niektórzy turyści jedynie oglądają obiekt z zewnątrz lub spacerują po ogrodzie, więc nie muszą wykupywać żadnych biletów wstępu. Ponadto, dane nie uwzględniają uczestników imprez – koncertów i wernisaży, których liczba z roku na rok wzrasta. Na podstawie rozmowy z głównym zarządcą pałacu można zakładać, że tradycyjne zwiedzanie wnętrz nie cieszy się zbyt dużym zainteresowaniem – planowane są tylko trzy grupy dziennie, co nawet nie zawsze dochodzi do skutku. Wynika to zapewne z częściowej tylko restauracji komnat, braku wyposażenia ruchomego, ale też ze słabej promocji tej formy wizyty w pałacu. Większość biletowanych wstępów dotyczy więc galerii sztuki i cennej synagogi. Dobór tematów wystaw świadczy, że kuratorzy kierują ofertę do znawców sztuki, a niekoniecznie do szerszych kręgów turystów kulturowych. Może to być jedną z przyczyn umiarkowanej frekwencji w holešovskim pałacu, wyraźnie mniejszej niż w przypadku Děčína, który posiada zbliżoną ofertę, ale nastawioną na bardziej masowych odbiorców. Duże znaczenie może mieć też położenie obu zabytków – ruch turystyczny w regionie Holešova jest trochę mniejszy niż w Czeskiej Szwajcarii, w okolicy znajdują się też inne zabytki architektury (por. rozdział „Potencjał Republiki Czeskiej pod względem zamków i pałaców”), z którymi omawiany pałac musi konkurować, tym bardziej, że stanowi jedną z nowszych ofert.

Tab. 9. Liczba osób zwiedzających odpłatnie muzeum w Holešovie w latach 2011-2014

Rok	2011	2012	2013	2014
Liczba zwiedzających	6 914	14 311	6 413	12 157

Źródło: Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2011, s. 40; Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2012, s. 38; Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2013, s. 38; Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2014, s. 37.

Pałac Lešna koło Valašského Meziříčí

Lešna położona jest w północnej części Valašska, u zachodniego podnóża czeskich Karpat, 8 km na północny zachód od Valašskiego Meziříčí i około 40 km od Holešova. Pierwsze wzmianki o wsi (wolnym folwarku), zwanej wówczas Löschna, pochodzą z drugiej połowy XIV w., kiedy znajdował się tu gotycki zamek [*Zámek Lešná...*]. W pierwszej połowie XV w. należało do niego kilka sąsiednich wsi: Perná, Vysoká, Lhotka, a w ostatniej ćwierci XVI w. także Příluky. Lešną władało kilka rodów, z których najważniejsze to: Pražmowie z Bílkova (1481-1628), Podstatšcy z Prusinovic (1684-1740), Beesovie z Chrostiny (1793-1865) i – jako ostatni szlachetcy właściciele – ród Kinskich z Vchynic a Tetova (1888-1945) [www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-lesna/historie/, 6.11.2015].

¹⁹ Zastosowano znakowanie lokalnych szlaków pieszych, czyli kwadratowy znak podzielony przekątną wyprowadzoną w górnego, lewego rogu. Górna (prawa) połowa jest w tym przypadku żółta, zaś dolna (lewa) część – biała.

Obeenie Lešna stanowi w zasadzie przedmieście Valašskiego Meziříčí, które w drugiej połowie XX w. rozbudowało się silnie w kierunku północnym pod postacią zakładów przemysłowych. Omawiana wieś leży jednak w pewnej odległości od nich (około 2 km), ale jednocześnie bliskość miasta zapewnia dość dobrą komunikację (autobusy podmiejskie, stacja kolejowa w Lhotce nad Bečvou).

Historia obiektu

Pierwsze pisemne wzmianki o obiekcie – podobnie jak o wsi – pochodzą z 1355 r. Powstał wtedy zamek, otoczony fosą, wspominaną w dokumentach z 1415 r. Na przełomie XVI i XVII w. został on przebudowany w stylu późnorenesansowym, dzięki czemu osiągnął formę czteroskrzydłowej, jednopiętrowej budowli z wewnętrznym, arkadowym dziedzińcem. Na współczesny podział pomieszczeń największy wpływ miał XVIII w., kiedy pałac był w rękach rodu Podstatskich z Prusinovic, a następnie Jana Emanuela hrabiego z Luzan. Główna barokowa przebudowa przypadła na czasy Rudolfa Podstatskiego z Prusinovic, czyli na drugą ćwierć XVIII w., i najsilniej zaznacza się w reprezentacyjnym skrzydle południowo-zachodnim (frontowym) z amfiladowym układem pomieszczeń na piętrze (tzw. *piano nobile*). W efekcie tych zmian właściciele mieli do dyspozycji łącznie 13 komnat, które zostały ozdobione bogatymi sztukateriami i malowidłami na stropach. W tym okresie zamurowano arkady na dziedzińcu. Później trwały prace ziemne połączone z wyburzeniem części budynków gospodarczych, na których miejscu na fali romantyzmu w pierwszej połowie XIX w. założono park w stylu angielskim. Ostatnie prace w pałacu przypadają na drugą połowę XIX w. oraz przełom XIX i XX w., kiedy właścicielem majątku Lešná była hrabiowska rodzina Kinskich. Szczególnie dużą rolę odegrał hrabia Filip Kinský, który nadał pałacowi formę klasycystyczną z elementami stylu empire, ale też romantycznymi neogotyckimi detalami. Ród ten władał pałacem do końca II wojny światowej, po czym cały kompleks został upaństwowiony na podstawie dekretów Eduarda Beneša. Od 1948 r. na prawie 30 lat stał się siedzibą szkoły [www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-lesna/historie/, 6.11.2015].

Przy pałacu, na południe od zabudowań gospodarczych, już przed XIX w. istniał ogród, początkowo o funkcjach zarówno ozdobnych, jak i użytkowych. Do powstania obecnego parku w stylu angielskim przyczynili się w pierwszej połowie XIX w. Beesowie z Chrostiny, a następnie w latach 80. i 90. XIX w. – ród Kinskich, za których czasów powstała zagroda dla zwierzyny, sad, trzy szklarnie, obiekty małej architektury i jezioro [*Záмок Lešná...*]. Uzupełnili oni założenie wieloma rodzimymi i egzotycznymi gatunkami drzew (np. leszczyna turecka, cyprysy, katalpa, wiązowiec, tulipanowiec, skrzydłorzech, kłęk kanadyjski). Doprowadzenie w 1884 r. nowego wodociągu pozwoliło na wybudowanie kolistego basenu z wodotryskiem przed tylną fasadą pałacu. W dwudziestoleciu międzywojennym założono oś widokową łączącą pałac z zagrodą dla zwierzyny. Obsadzono ją rododendronami i azaliami. W 1925 r. powstały dwa stawy rybne, bażanciarńia, kort tenisowy i kręgielnia. Szczególną rolę w kształtowaniu parku odegrał cesarski komorzy August hrabia Kinský i – wspomniany już – jego syn, Filip Kinský [www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-lesna/historie/, 6.11.2015]. Konfiskata majątku w 1945 r. pociągnęła za sobą dewastację założenia, która postępowała aż do początku lat 70. XX w. Park był swobodnie dostępny, nikt go nie utrzymywał, stąd część roślin uschła, nie zastępowano ich nowymi wysadami, za to rozwinął się dziki podrost niektórych gatunków drzew, zagłuszając cenne, ale mniej odporne gatunki szlachetne. Ten ustronny teren traktowano jako dobre miejsce wyrzucania śmieci i odprowadzania innych nieczystości, co także negatywnie odbiło się na stanie zdrowotnym drzew.

Całe założenie od 1975 r. jest częścią Muzeum regionu Valašsko z siedzibą we Vsetinie²⁰. W najbliższej okolicy posiada ono jeszcze inne filie, m.in.:

1. kolejny pałac Kinskich w Krásnie nad Bečvou, dawniej odrębnym miście, od 1924 r. północnej części Valašskiego Meziříčí (pierwotnie barokowy z 1730 r., przebudowany w połowie XIX w. w stylu empire, od 1949 r. typowe muzeum z wystawą dotyczącą historii miasta i rzemiosł, dzięki którym się ono rozwinęło – produkcji szkła użytkowego i artystycznego, gobelinów i mebli; dodatkowo wystawa przyrodnicza),
2. murowano-drewniany, wczesnorennesansowy kościół cmentarny pw. Trójcy Świętej z końca XVI w. w centrum Valašskiego Meziříčí (lapidarium kamiennych i drewnianych rzeźb, epitafiów i innych elementów w stylu renesansowym i barokowym, głównie sakralnej genezy) [*Turistický průvodce...* 2013, s. 7, 33].

Restauracja obiektu

W 1975 r., w momencie przejścia przez muzeum krajoznawcze z Vsetína, całe założenie pałacowo-parkowe w Lešnej objęte było już ochroną konserwatorską. W 1983 r. rozpoczęto generalną rekonstrukcję pałacu. Ze względu na zły stan techniczny zakres prac był bardzo duży. W pierwszym roku ustabilizowano statykę budowli, naprawiono drewniane stropy i dach, odświeżono elewacje. Niestety, w kolejnych latach ze względu na niedobór środków finansowych prace zostały praktycznie wstrzymane, a obiekt zaczął znowu niszczyć. Dopiero w 1997 r. powtórnie odnowiono dach, wyremontowano elewacje i rozpoczęto rekonstrukcję wnętrza. W tym ostatnim względzie prace nabrały tempa w latach 2009-2011 dzięki funduszom europejskim. Do przedwojennego stanu doprowadzono komnaty w *piano nobile* (gdzie zachowały się w większości drewniane podłogi i część malowideł na ścianach) oraz fragmentarycznie układ komunikacyjny (klatka schodowa, hol, korytarze). W pozostałych pomieszczeniach położono nowe podłogi i tynki, nie starając się ich w żaden sposób stylizować. W listopadzie 2011 r. pałac został udostępniony zwiedzającym [www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-lesna/historie/, 6.11.2015].

Prace objęły również park, który po okresie zaniedbania został zrekultywowany i obecnie przedstawia stan zbliżony do sytuacji na przełomie XIX i XX w. Muzeum starało się o niego dbać przez cały okres zarządzania zespołem (pielęgnacja i formowanie roślinności), czego efektem było jego uroczyste otwarcie dla zwiedzających już 1 października 2000 r. Dokonali go Christian Kinsky z Heidenreichsteinu i jego siostra Elisabeth Kinsky, potomkowie właścicieli zespołu sprzed II wojny światowej. Pełna rewitalizacja parku była jednak możliwa dopiero pod koniec pierwszego dziesięciolecia XXI w. dzięki dotacji władz centralnych (*Státní fond životního prostředí České Republiky*). Zadbano o stare drzewa (przycięcie uschniętych gałęzi, formowanie), usunięto podrost, który nie wpisywał się w pierwotny plan (wycięto 894 drzewa o średnicy przynajmniej 10 cm i znacznie większą liczbę cieńszych), posadzono 2354 nowe drzewa i krzewy, naprawiono płot otaczający założenie. Niestety, zlikwidowano też zniszczoną, nieczynną od 1975 r. fontannę. Całkowite nakłady na rekonstrukcję parku wyniosły 6 milionów koron czeskich [www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-lesna/historie/, 6.11.2015].

Walory architektoniczne i historyczne obiektu

Pałac w Lešnej jest budowlą założoną na planie prostokąta wokół wewnętrznego dziedzińca, jednopiętrową, nakrytą płaskimi, dwuspadowymi dachami (ryc. 13). Reprezentacyjne wejście w skrzydle południowo-zachodnim poprzedza kolumnowy portyk. Wnętrza tzw. *piano nobile* na pierwszym piętrze skrzydła południowo-zachodniego zostały odtworzone na podstawie zachowanych fotografii z przełomu XIX i XX w., częściowo

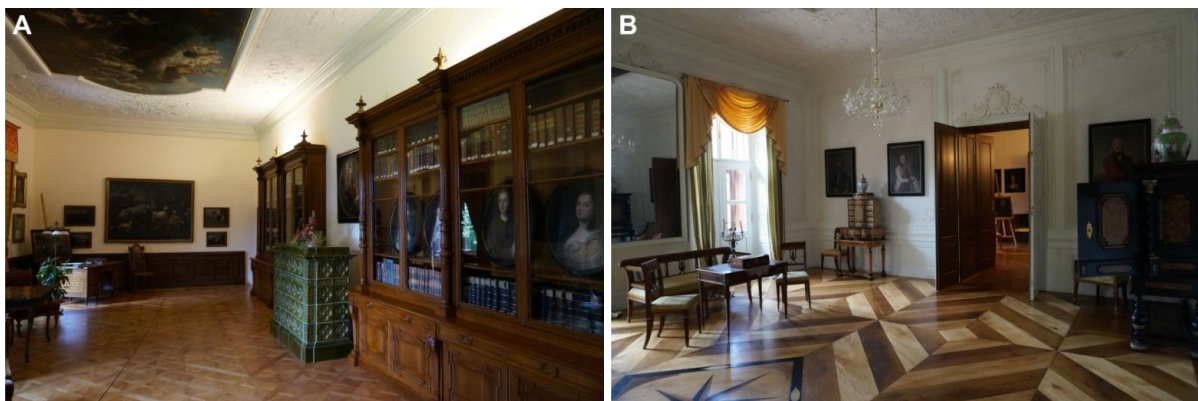
²⁰ W 2014 r. Muzeum regionu Valašsko obchodziło 130. rocznicę powstania. Początkowo funkcjonowało pod nazwą Okresowego Muzeum Krajoznawczego Vsetín (czes. *Okresní vlastivědné muzeum Vsetín*).

z wykorzystaniem oryginalnego wyposażenia, resztę zaś zrekonstruowano (ryc. 14) [Turistický průvodce... 2013, s. 32]. Stanowią ilustrację życia w wiejskiej siedzibie szlacheckiej tamtych czasów. Z oryginalnych elementów zachowały się fragmenty malowideł na stropach i unikalne barokowe podłogi, szczególnie w Białej Sali, zajmującej południowy narożnik pierwszego piętra. Pomieszczenie to zdobią też renesansowe freski na ścianach, które zostały odsłonięte spod późniejszych warstw tynku i zakonserwowane, ale jeszcze nie odrestaurowane. Zwraca uwagę biblioteka na zachodnim rogu pałacu, wyposażona w dębowe regały odtworzone na podstawie fotografii, biurko i sekretarzyk, z kilkoma pamiątkami po przedwojennych właścicielach rezydencji. O atmosferze pałacu decydują właśnie drobne eksponaty muzealne powodujące, że odwiedzający ma wrażenie, jakoby budynek był cały czas zamieszkały.

Ryc. 13. Widok pałacu w Lešnej z południowego zachodu, z terenu parku w stylu angielskim
Źródło: fot. Krzysztof Kołodziejczyk, 2014.

Z okien *piano nobile* otwierają się ładne widoki na park krajobrazowy w stylu angielskim. Ma on powierzchnię 7,16 ha. Najstarsze okazy drzew liczą około 200 lat i zostały posadzone przez Jerzego Beesa w ówczesnym ogrodzie położonym po południowej stronie zabudowań gospodarczych. Są to gatunki rodzime (np. jesion, grab, lipa), uzupełnione przez zagraniczne okazy liściaste (perełkowiec japoński, iglicznia) i iglaste (daglezje, modrzewie, choiny kanadyjskie). Obecny park wyróżnia się bogatym zestawem gatunkowym zarówno w piętrze drzew (szczególnie cenne są te iglaste), jak i krzewów (ponad stuletnie egzemplarze azalii i rododendronów, a także magnolie). Przez specjalistów uznawany jest za drugi po Hradcu nad Moravicí najcenniejszy park w stylu angielskim na terenie północnych Moraw i Śląska [www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-lesna/zamecky-park/, 6.11.2015]. Już poza zespołem pałacowo-parkowym, po drugiej stronie szosy, znajduje się barokowy kościół św. Michała z połowy XVIII w. z cennymi malowidłami naściennymi we wnętrzu [*Moravská brána, Oderské vrchy...* 2010].

Ryc. 14. Odtworzone wnętrza tzw. *piano nobile* w pałacu w Lešnej: A. biblioteka, B. jadalnia
 Źródło: fot. Krzysztof Kołodziejczyk, 2014.

Interpretacja i wykorzystanie turystyczne

W pałacu turyści mogą zwiedzić zrekonstruowane historyczne pokoje hrabiów Kinskich reprezentujące stan z przełomu XIX i XX w. (wyłącznie z przewodnikiem, płatne), stałą wystawę o tematyce przyrodniczej i wystawy okresowe (samodzielnie lub z przewodnikiem, częściowo bezpłatne). Podstawowa trasa obejmuje dziedziniec, klatkę schodową, hol łowiecki, a następnie komnaty wchodzące w skład reprezentacyjnego *piano nobile*: bibliotekę, salon damski, jadalnię i Białą Salę (ryc. 14). Dodatkowo w pomieszczeniu tzw. czarnej kuchni na parterze 6 października 2012 r. zaaranżowano historyczną klasę szkolną jako wspomnienie czasów, kiedy budynek pełnił taką funkcję [www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-lesna/stale-expozice/, 6.11.2015]. Wystawa przyrodnicza – częściowo interaktywna – skierowana jest zarówno do dzieci i młodzieży (kształtowanie postaw proekologicznych, wyjaśnienie zasad funkcjonowania przyrody, życie drzewa i jego rola w przyrodzie i krajobrazie), jak i do dorosłych (m.in. temat historycznych

parków jako części założeń rezydencjonalnych, zwłaszcza małych, wiejskich siedzib szlacheckich – rodzaje parków w ujęciu historycznym, ich układy i kompozycja, dendrologia, gatunki drzew i krzewów, procesy przyrodnicze; ponadto, wykorzystanie drewna w zabytkowych wnętrzach, np. wytwarzanie mebli, technika intarsji, rzeźbienie w drewnie; ryc. 15). Na wystawę składają się m.in. panele informacyjne, kioski multimedialne i różne gry. Została ona przygotowana w pozostałych pomieszczeniach pierwszego piętra pałacu i jest częścią sieci ośrodków wychowania przyrodniczego zorganizowanych przez Muzeum regionu Velašsko

[www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-lesna/stale-expozice/, 6.11.2015].

Ryc. 15. Fragment wystawy dotyczącej wytwarzania mebli i techniki intarsji w pałacu w Lešnej

Źródło: fot. Krzysztof Kołodziejczyk, 2014.

Ponadto, w pałacu odbywają się zajęcia dla szkół w zakresie wiedzy o przyrodzie, zarówno cykliczne, jak i organizowane na specjalne zamówienie (najczęstsza tematyka to wykorzystanie drewna oraz życie drzewa i parku). Wystawy czasowe (często fotograficzne) również mają przyrodniczą i ekologiczną tematykę, odnosząc się do zieleni parkowej i miejskiej, aktualnych problemów ochrony przyrody oraz zmian środowiska geograficznego (zmiany klimatyczne, zmiany sposobów gospodarowania itp.). Na parterze znajduje się kasa, sklep z pamiątkami i zaplecze sanitarne. W parku powstała ścieżka dydaktyczna pt. *Park: dzieło człowieka i przyrody*, która przybliży historię założenia, gatunki roślin (rodzimych i egzotycznych) oraz zwierząt w nim występujących, poszczególne mikrobioty i procesy biologiczne oraz zasady dbałości o stare drzewa i cały park. Tablice informacyjne zostały umieszczone na oparciach ławek. Park można zwiedzać zarówno samodzielnie, jak i z przewodnikiem, który – zależnie od zamówienia – zaznajamia z historycznym rozwojem założenia, tzw. małą architekturą i rosnącymi tu gatunkami drzew. Od 2014 r. organizowany jest konkurs na najpiękniejsze drzewo w parku (w 2015 r. druga edycja), który ma dodatkowo rozbudzić zainteresowanie przyrodą wśród młodych zwiedzających.

Pałac otwarty jest regularnie od kwietnia do października codziennie z wyjątkiem poniedziałków. W pozostałych miesiącach odwiedziny są możliwe po telefonicznym uzgodnieniu. Zwiedzanie historycznych wnętrz ze względu na niewielką powierzchnię pałacu trwa tylko około 30 minut (i też co pół godziny wchodzi kolejne grupy). Park jest z kolei otwarty przez cały rok, z tym wyjątkiem, że w okresie zimowym krócej (brak oświetlenia alejek). Obiekt jest w pełni dostępny dla osób niepełnosprawnych. Po wcześniejszym zamówieniu możliwe jest oprowadzanie w językach obcych. W zespole (w pałacu i w parku) odbywają się imprezy kulturalne, głównie koncerty, pomieszczenia można też wynająć na prywatne lub firmowe imprezy. W pałacu nie ma żadnego lokalu gastronomicznego, znajduje się tu jedynie automat z napojami. We wsi, w odległości około 200 m od omawianego założenia, działa jednak restauracja *U zámku*, drugi lokal (*Valašska restaurace*) położony jest 300 m dalej, w dolnej części miejscowości. Z kolei bezpośrednio przy wejściu do parku pałacowego funkcjonuje sklep firmowy lokalnej piekarni.

Nieznane są dokładne liczby zwiedzających pałac w Lešnej w pierwszych dwóch latach działalności²¹. Wiadomo, że w 2014 r. odwiedziło go aż 58,4 tys. osób (tab. 10), co stawia go w czołówce obiektów rezydencjonalnych w Republice Czeskiej. Rankingi najliczniej zwiedzanych zabytków w kraju zestawia się dla obiektów, w których frekwencja jest wyższa niż 40 tys. osób. Pałacu w Lešnej jednak na tych listach się nie uwzględnia, gdyż formalnie jest częścią muzeum, a dla tego rodzaju obiektów prowadzi się odrębne statystyki. Uwzględniając jednak dane za 2014 r., teoretycznie znalazłby się na 36. miejscu. Zwraca uwagę, że liczba zwiedzających jest tu wyraźnie większa niż w o wiele rozleglejszym zamku Děčín, nie wspominając już o rezydencji w Holešovie. Trzeba jednak pamiętać, że na sumaryczną frekwencję składają się zwiedzający zarówno odrestaurowane wnętrza, jak i wystawy, a także biorący udział w warsztatach, a w tej ostatniej grupie dużą rolę odgrywają grupy szkolne. Mimo wszystko widać znaczne zainteresowanie obiektem jako rezydencją szlachecką, do czego przyczyniła się bardzo drobiazgowa restauracja. Dane nie uwzględniają osób odwiedzających wyłącznie park. Frekwencja w całym Muzeum regionu Valašsko (sumaryczna dla wszystkich filii) także w ostatnich latach wzrastała (tab. 10). Liczba zwiedzających w 2014 r. była ponad 2,5 razy wyższa niż w 2010 r., przy czym najwięcej osób odnotowano w 2012 r. – pierwszym pełnym roku udostępnienia pałacu Lešna. Można przypuszczać, że jego otwarcie jest głównym czynnikiem wzrostu ogólnej frekwencji w muzeum (tym bardziej, że w 2014 r. trwał remont jego głównej siedziby we Vsetínie).

²¹ Obiekt otwarto pod koniec 2011 r., brak danych zarówno za krótki okres funkcjonowania w 2011 r., jak i za dwa kolejne pełne lata.

Tab. 10. Liczba osób zwiedzających odpłatnie pałac Lešna oraz wszystkie oddziały Muzeum regionu Valašsko łącznie w latach 2010-2014

Obiekt	Liczba zwiedzających w poszczególnych latach				
	2010	2011	2012	2013	2014
Pałac Lešna	nieczynny	b.d.	b.d.	b.d.	58 429
Muzeum regionu Valašsko	61 249	106 341	176 741	159 591	164 064

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2010, s. 61; Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2011, s. 40; Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2012, s. 38; Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2013, s. 38; Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2014, s. 37.

Podsumowanie i wnioski

Zabytki architektury, a wśród nich zamki i pałace, stanowią znaczący potencjał dla rozwoju turystyki kulturowej w Republice Czeskiej. Znajduje to odzwierciedlenie zarówno we wzroście liczby tego typu obiektów udostępnionych do zwiedzania, jak i – co jest oczywiście ważniejsze – coraz większej liczbie osób je odwiedzających. Wzrasta jednak też konkurencja między poszczególnymi (coraz liczniejszymi) obiektami, w związku z czym, by przyciągnąć turystów, muszą one stale uatrakcyjnić swoją ofertę. Dobrymi przykładami tych procesów są trzy opisane wyżej rezydencje. Z jednej strony zostały odrestaurowane i udostępnione relatywnie niedawno (około 2011 r.), więc dopiero próbują znaleźć swoje miejsce na mapie atrakcji turystycznych kraju. Z drugiej – stale rozbudowują swoją ofertę, w każdym roku pojawiają się w nich jakieś nowe propozycje skierowane zarówno do turystów, jak i okolicznych mieszkańców. Każdy z omawianych obiektów ma swoją specyfikę. Zamek Děčín próbuje przyciągnąć licznych w regionie Czeskiej Szwajcarii turystów aktywnych poprzez prezentację stylowych wnętrz, z którymi związane są wybitne postaci ważne dla Czech czy nawet całej Europy. Zarządcy pałacu w Holešovie nie są zainteresowani turystą masowym (co – jak się zdaje – ma miejsce w Děčínie), ale koneserem sztuki, który spędzi większość czasu w dużej galerii sztuki, a następnie odpocznie na odrestaurowanym dziedzińcu lub w parku. Także podczas zwiedzania wnętrz przekazywanych dużo informacji odnośnie historii założenia, walorów architektonicznych, projektantów i innych artystów związanych z rezydencją. Z kolei pałac Lešna łączy ofertę dla turystów kulturowych (zwiedzanie wnętrz) z tematyką przyrodniczą, która wiąże się z jego położeniem u podnóża Beskidów. Pod względem liczby zwiedzających za osiągnięte największe sukcesy należy uznać ostatni obiekt, ale trzeba pamiętać też o diametralnie innym charakterze wykorzystania pałacu w Holešovie.

Przeгляд sposobów udostępniania trzech zabytkowych rezydencji w Republice Czeskiej pozwala na zaproponowanie pewnych rozwiązań, które można zastosować szerzej. Biorąc pod uwagę problemy finansowe właścicieli części pałaców w Kotlinie Jeleniogórskiej i okolicach, w których mieszczą się hotele rezydencjonalne, wykorzystanie tego typu zabytków tylko na usługi noclegowe i gastronomiczne nie zawsze jest najlepszym rozwiązaniem. Przeznaczenie ich na działania społeczne, łączące potrzeby lokalnej społeczności i turystów, wydaje się bardziej efektywne. Biorąc pod uwagę zaprezentowane wyżej przykłady, za wartościowe sposoby wykorzystania i zagospodarowania zamków i pałaców można uznać:

- Udostępnienie przynajmniej części zabytkowych komnat do zwiedzania jako muzeum wnętrz. Niezbędna jest jednak odpowiednia interpretacja historii obiektu i postaci z nim związanych tak, by zbudować relację między dawnymi właścicielami a zwiedzającymi. Jeśli to możliwe, powinno się oferować kilka tras zwiedzania, które turysta może wybrać zależnie od zainteresowań. Dobrą praktyką jest też

przygotowywanie trasy przeznaczonej dla dzieci. Coraz częstsze jest uatrakcyjnianie zwiedzania poprzez występy artystyczne – pokazy tańca, krótkie koncerty, pokazy walk rycerskich i innych scen z życia dworu, mikroeventy. Uczestniczący w nich muzycy i aktorzy powinni być ubrani w stroje nawiązujące do odpowiedniego okresu historycznego. Z reguły współpracuje się tu z lokalnymi szkołami muzycznymi, które organizują w ten sposób praktyki wakacyjne dla swoich uczniów.

- Organizowanie innych wystaw w pozostałych pomieszczeniach budynku. Ich tematyka (wystawy sztuki, przyrodnicze, historyczne, zabytkowych powozów itp.) zależy od położenia obiektu, charakteru podmiotu nim zarządzającego czy możliwości wsparcia przez okoliczne muzea lub stowarzyszenia. Współpraca z lokalną społecznością może zaowocować przygotowaniem wystaw pokazujących np. tradycje, dawne warunki życia w okolicy, lokalne kapliczki.
- Organizowanie warsztatów przeznaczonych dla grup dzieci i młodzieży, zwłaszcza z okolicznych szkół, o tematyce nawiązującej do wystaw.
- Zapewnienie jak najszerszego dostępu do otoczenia rezydencji. Wejście do parku powinno być bezpłatne tak, by umożliwić korzystanie z niego także okolicznym mieszkańcom (ewentualnie można wprowadzić abonament). Na jego terenie warto zapewnić dodatkowe atrakcje, np. możliwość pływania łodzią po stawie, przejażdżki powozami, kawiarnia lub wystawa czasowa w jednym z parkowych pawilonów, plac zabaw dla dzieci.
- Przeznaczenie części pomieszczeń na potrzeby punktu informacji turystycznej, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych, lokalu gastronomicznego czy sklepu z pamiątkami.
- Wyznaczenie tras turystycznych prowadzących po otoczeniu zabytku lub łączących go z innymi atrakcjami w miejscowości.

Funkcje noclegowe i gastronomiczne w zabytkowych rezydencjach jak najbardziej mogą być obecne, ale niekoniecznie muszą dominować.

Oferta obiektów rezydencjonalnych w Republice Czeskiej zaczyna przybierać formę produktu turystycznego – obiektu [Kaczmarek, Stasiak, Włodarczyk 2005], którego składowymi są:

- obiekt zabytkowy, z reguły sam w sobie przyciągający turystów,
- usługi przewodnickie (standardowe w ramach tras zwiedzania i na zamówienie dla grup specjalistycznych lub w ramach warsztatów, także w językach obcych),
- usługi informacji turystycznej,
- pokazy (muzyki dawnej, walk rycerskich, życia na dworze itp.) podczas zwiedzania wewnątrz lub na dziedzińcu oraz w ramach imprez plenerowych,
- dodatkowe wystawy,
- wydarzenia i imprezy kulturalne we wnętrzach obiektu, na dziedzińcu lub w parku,
- trasy turystyczne (np. ścieżka dydaktyczna po parku, trasy turystyczne w mieście łączące najważniejsze punkty zainteresowania),
- usługi gastronomiczne i noclegowe (zaaranżowane w zabytkowych pomieszczeniach),
- sprzedaż pamiątek.

Bibliografia

- Černohous A., 2012, *Czech-Saxon Switzerland barrier-free*, Obecně prospěšná společnost České Švýcarsko, Krásná Lípa
- Českosaské Švýcarsko, *Šluknovsko: turistická mapa 1:40 000*, 2015, SHOCart, Vizovice
- Faracik R., 2008, *Główne regiony turystyczne świata*, [w:] W. Kurek (red.), *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 87-121
- Hrubý V., Paukrťová Z., Paukrť V., Svoboda L., Životská J., 1990, *Hrady a zámky východních Čech*, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, Pardubice
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., 2005, *Produkt turystyczny. Pomysł – Organizacja – Zarządzanie*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa
- Kroměřížsko – kapesní průvodce*, 2014, Centrála cestovního ruchu Východní Moravy, Zlín
- Kruczek Z., Kurek A., Nowacki M., 2003, *Krajoznawstwo. Zarys teorii i metodyki*, Wydawnictwo „Proksenia”, Kraków
- Kultura České Republiky v číslech. Vybrané údaje ze statistických šetření*, 2015, Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Machálek O., 2014, *Zámecká kovárna v Holešově*, Městské kulturní středisko Holešov, Holešov
- Moravská brána, Oderské vrchy: turistická mapa 1:50 000*, 2010, SHOCart, Vizovice
- Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2010*, b.r.w., Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2011*, b.r.w., Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2012*, b.r.w., Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2013*, b.r.w., Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Návštěvnost muzeí a galerií w krajích ČR w roce 2014*, b.r.w., Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Návštěvnost památek w krajích ČR w roce 2011*, b.r.w., Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Návštěvnost památek w krajích ČR w roce 2013*, b.r.w., Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Návštěvnost památek w krajích ČR w roce 2014*, b.r.w., Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha
- Otevřené brány – zpřístupnění významných sakrálních památek ve Zlínském kraji*, 2013, Zlínský kraj, odbor kultury a památkové péče, Zlín
- Otruba I., Ptáček J., Švorc L., 2007, *101 našich nejkrásnějších zahrad a parků*, Nakladatelství Pavel Dobrovský – BETA, Praha
- Popularna encyklopedia A-Z*, 1997, Wydawnictwo Ryszard Kluszczyński, Kraków
- Region bez hranic. Města a obce Českosaského Švýcarska*, b.r.w., Krajský úřad Ústeckého kraje, Ústí nad Labem
- Statistics on culture 2014: Basic statistical data about the activities of cultural facilities in the Czech Republic*, 2015, red. Radová J., Richtr J., National Information and Consulting Centre for Culture, Centre for Culture Information and Statistics, Praha
- The Results of the Account of the Culture of the Czech Republic for 2010*, 2012, Czech Statistical Office, National Information and Consulting Centre for Culture, Centre for Culture Information and Statistics, Praha
- Turistický průvodce: Východní Morava. Kouzlo rozmanitosti*, 2013, Centrála cestovního ruchu Východní Moravy, Zlín
- Ullmannová P., 2007, *Sledování návštěvnosti vybraných památek Středočeského kraje podle jazyka prohlídky*, Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů, Praha (praca licencjacka)
- Vystoupil J., Šauer M., 2012, *Geography of tourism of the Czech Republic*, [in:] J. Wyrzykowski, K. Widawski (ed.), *Geography of tourism of Central and Eastern Europe countries*, Institute of Geography and Regional Development, University of Wrocław, Wrocław, s. 103-139

Základní statistické údaje o kultuře v České Republice 2014: I. díl – kulturní dědictví: muzea, galerie a památkové objekty, 2015, Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, Praha

Zámek Lešná u Valašského Meziříčí, b.r.w., Muzeum regionu Valašsko, b.m.w.

Zlínsko, Hostýnské a Vizovické vrchy: turistická mapa 1:50 000, 2013, SHOCart, Vizovice

Zwolińska K., Malicki Z., 1990, *Mały słownik terminów plastycznych*, wydanie III, Wiedza Powszechna, Warszawa

Źródła internetowe:

<http://knihovna.holesov.info/osobnosti-holesova/m-/meir-ha-kohen-sabbataj-ben> [16.11.2015]

https://cs.wikipedia.org/wiki/Jo%C5%BEEa_Uprka [6.11.2015]

https://cs.wikipedia.org/wiki/Miroslav_Tyr%C5%A1 [20.11.2015]

www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-lesna/historie/ [6.11.2015]

www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-lesna/stale-expozice/ [6.11.2015]

www.muzeumvalassko.cz/objekty/zamek-lesna/zamecky-park/ [6.11.2015]

www.zamekdecin.cz/web_cz/?p=clanky/historie-zamku-&obr=6 [6.11.2015]

www.zamekdecin.cz/web_cz/?p=clanky/novy-klenot-zamku&obr=1 [6.11.2015]

www.zamekdecin.cz/web_cz/?p=clanky/prohlidkove-trasy&obr=1 [6.11.2015]

www.zamekdecin.cz/web_cz/?p=clanky/rekordni-navstevnost-decinskeho-zamku_1&obr=1 [6.11.2015]

www.zamekdecin.cz/web_cz/?p=clanky/zamecka-restaurace-se-otevira&obr=1 [6.11.2015]

www.zamekholesov.cz/o-zamku/historie [6.11.2015]

www.zamekholesov.cz/o-zamku/hvezdarna [6.11.2015]

www.zamekholesov.cz/o-zamku/zahrada [6.11.2015]

How is it done in the Czech Republic? Three examples of restoration and tourist facilitation of historic residential buildings

Key words: castles, palaces, restoration, facilitation, Czech Republic

Abstract:

The Czech Republic is famous for its architectural monuments, among which quite important are castles and palaces. They are the main purpose of tourists' visits in that country. In the article was analysed the development of tourist offer connected with historic residential buildings open to the public. The case was examined both in general for the whole country (using statistics concerning the number of: monuments open to the public, visitors and events taking place in them) and in detail on the example of three structures: the castle in Děčín and palaces in Holešov and Lešná (after author's local studies). Three buildings mentioned have in common that they were quite recently restored and opened to the public, as well as their offer is quite varied, both in tourism and social terms. The aim of this work is to show ways of tourist facilitation of historic buildings that are worth being promoted and used in other countries. They should not resolve just into adaptation to a high standard accommodation and gastronomic facility. As a consequence the architectural and historical heritage of castles and palaces should be experienced by wider groups of society.